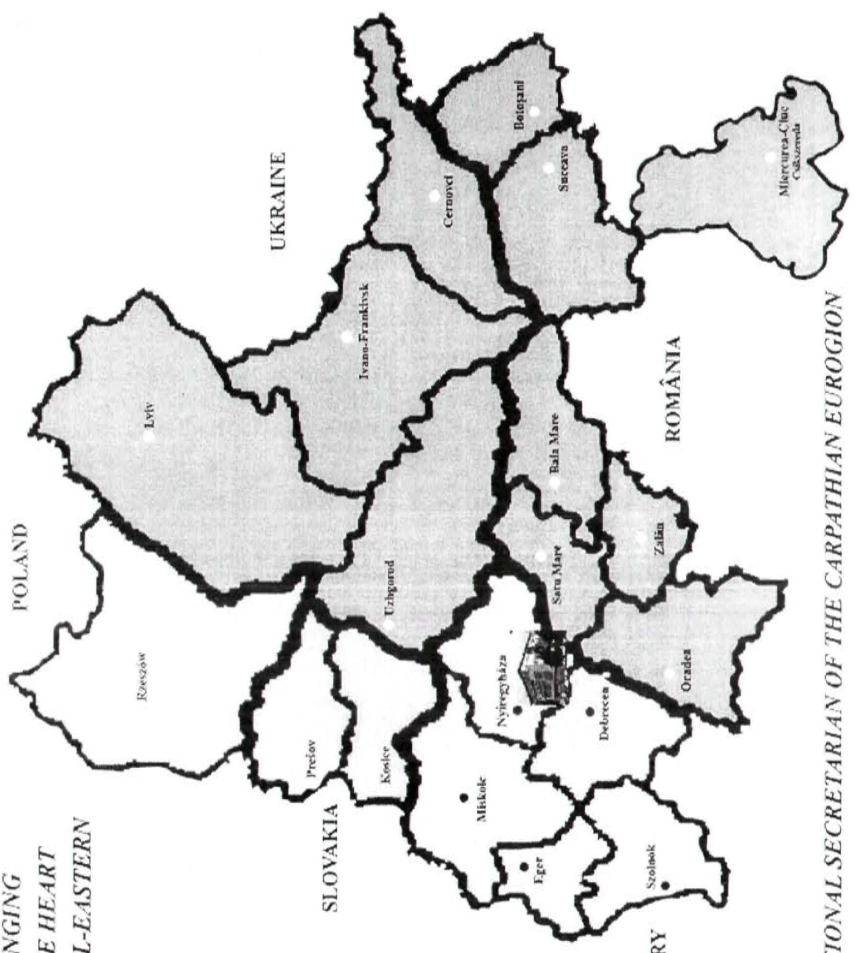

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

*...A CHALLENGING
AREA IN THE HEART
OF CENTRAL-EASTERN
EUROPE!*

INTERNATIONAL SECRETARIAN OF THE CARPATHIAN EUROGION

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

15. évfolyam 6. szám

2006. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Nagy Mihály:** A könyvtárak fejlesztési lehetőségei a 2007–2013 közötti időszakban 3
- Bemutatkoznak a Könyvtári Intézet új osztályvezetői
- Ládi László 14
- Hegyközi Ilona 17
- Bényei Miklós:** A helyi szellemi értékek megőrzésének és közvetítésének jelentősége 21

Műhelykérdések

- Bajnok Tamara:** Városi könyvtárak honlapjai Pest megyében 29
- Hock Zsuzsanna:** Kompetenciafejlesztés – országos versennyel 39
- Kóródi Márta:** Lányok előnyben? Hallgatók olvasásszociológiai vizsgálata két felsőoktatási intézményben 41
- A Publika Magyar Könyvtári Kör 2005. évi rövidített szakmai és pénzügyi beszámolója 49

Konferenciák

- Ládi László:** Regionális kapcsolatok – Európai együttműködés 50
- Burmeister Erzsébet:** MATARKA – Szakmai találkozó 53

Könyv

- Kégli Ferenc:** Életrajzi források a helyismereti tájékoztatáshoz 58

From the contents

Mihály Nagy: Possibilities for the development of libraries in the period 2007–2013 (3);

New heads of department of the Hungarian Library Institute, László Ládi and Ilona Hegyközi introduce themselves (14);

Miklós Bényei: The significance of preserving and mediating local intellectual values (21)

Cikkeink szerzői

Bajnok Tamara, a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszékének PhD-hallgatója; *Bényei Miklós*, a debreceni Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár ny. igazgatóhelyettese, a Debreceni Egyetem docense; *Burmeister Erzsébet*, a Miskolci Egyetem Központi Könyvtárának mb. főigazgatója; *Hock Zsuzsanna*, könyvtár-pedagógiai szakértő; *Kóródi Márta*, a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszékének PhD-hallgatója; *Ládi László*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Nagy Mihály*, a NKÖM Stratégiai Tervezési és EU Kordinációs Főosztály vezetője

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós és Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5.7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint

HU–ISSN 1216-6804

A könyvtárak fejlesztési lehetőségei a 2007–2013 közötti időszakban*

Előadásom mottójaként a környezetvédők által gyakran idézett jelmondatot választottam, amely így szól: „*Gondolkodj globálisan és cselekedj lokálisan!*” E két szóból származik egy újkeletű kifejezés, a globalizáció, ami jól kifejezi azt, hogy egyszerre kell globális és lokális kontextusban gondolkodnunk. Hogy miért kell a könyvtárosoknak a globalizáció kihívásaival foglalkoznia, arra szeretnék néhány adatot bemutatni, és érzékeltetni azt, hogy az Európai Unióban és a nagyvilágban milyen folyamatok zajlanak. Ebből talán nyilvánvalóvá válik, hogy a könyvtárügy és a könyvtárosok hol kereshetik a megoldást a kihívásokra, és hogyan tudnának segíteni az embereknek abban, hogy eligazodjanak napi dolgaikban.

A fejlesztés kontextusát vizsgálva meg kell különböztetnünk a nemzeti és a regionális szintet, illetve figyelembe kell vennünk a határokon átívelő együttműködések lehetőségét. Ez utóbbi magában foglalja a már korábban is rendelkezésre álló Visegrádi Alapokat, az INTERREG-programokat, de ezenkívül is lesz 2007-től egy olyan operatív program, amely kifejezetten a határ menti fejlesztésekről szól (beleértve a kulturális szolgáltatásokat is).

A nemzeti szintű tervezést Magyarországon a Nemzeti Fejlesztési Hivatal irányítja. A munkában részt vesz a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma. Ichtát van lehetőség arra, hogy a fejlesztési tervekben megjelenítsük a Könyvtári Főosztály javaslatait. A nemzeti szint mellett a regionális tervezés az Észak-Alföldi Régióban is zajlik. A munkát a Regionális Fejlesztési Ügynökség koordinálja, és örömmel mondhatom, hogy nemrég ebben a régióban is megalakult Közkincs Szakbizottság, amely kulturális fejlesztési kérdésekben működik együtt a fejlesztési ügynökséggel. A szakbizottságok feladatai közé tartozik, hogy az adott régióra vonatkozóan stratégiai ajánlásokat fogalmazzanak meg.

Fejlesztési céljaink megfogalmazásánál tudatában kell lennünk annak, hogy igazodnunk kell az EU által kijelölt prioritásokhoz, mivel az EU forrásai kizárólag e prioritások elérése érdekében használhatók fel. A fejlesztési célok hierarchia szintek szerint rendeződnek: a legmagasabb szinten található az európai uniós közösségi célok, ezek alatt helyezkednek el a tagállamok céljai, ez alatt pedig az ágazati (az egyes minisztériumi területekhez tartozó) célok, amelyeket operatív programokban fejtenek ki, és amelyek kisebb egységekre, intézkedésekre bonthatók. (A kulturális terület „horizontális” jellegű, ezért nem rendelkezik önálló operatív programmal, de intézkedési szintű javaslatokat megfogalmazhat.) Az intézkedési szint alatt vannak az önkormányzatok, intézmények által megfogalmazott célok. A cél-

* A „Regionális kapcsolatok – európai együttműködés” című, Nyíregyházán 2006. március 24-én megrendezett nemzetközi konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Szövege megjelenik a nyíregyházi Könyvtári Kis Híradó 2006. 1. számában is.

hierarchia szintjeinek logikusan kell egymáshoz kapcsolódnuk, és ha európai uniós forrásokat szeretnénk felhasználni, akkor az önkormányzati vagy intézményi célokra is a legmagasabb európai uniós célokat kell szolgáljuk.

Mielőtt a fejlesztési célokról beszélünk, idézzük fel a kulturális ágazat nagy területeinek felosztását.

Három nagy területet lehet megkülönböztetni. Az első az ún. szerzői jogi alapú tevékenységek köre vagy szerzői jogi alapú ágazatok. Az elnevezés az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezete által kidolgozott módszertani tanulmányból származik, ez lehetővé teszi, hogy a kultúra különböző területein folyó tevékenységek gazdasági hatását pontosan mérni tudjuk, és nemzetközi összehasonlításokat is végezhessünk. Az első ilyen vizsgálat 2005-ben készült nálunk a Magyar Szabadalmi Hivatalnál a 2002-es évre vonatkozóan. A szerzői jogi alapú tevékenységek kapcsolódnak legszorosabban a gazdasági szférához, ezért indokolt, hogy ezen a területen a kultúra és a gazdaság kapcsolatainak erősítését tűzzük ki fejlesztési célként. A kultúra és a gazdaság együttműködésére már most is vannak jól ismert példák, gondoljunk csak a nagy művészeti fesztiválokra, amelyek komoly gazdasági hasznot jelentenek az ország számára.

A másik nagy terület a szociokulturális szolgáltatások köre. Ide tartozik a közművelődés, a könyvtárak, levéltárak, múzeumok, nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális tevékenysége. A szociokulturális jelzőt azért használjuk, mert ezzel szeretnénk arra utalni, hogy újabb feladatok befogadására, ellátására van szükség, olyan szolgáltatásokra, amelyek hozzásegítik az embereket ahhoz, hogy eligazodjanak a világban, czáltal ők maguk, és az a település, ahol élnek, versenyképesebbek lesznek. A versenyképesség fontosságát azért hangsúlyozzuk, mert a legnagyobb kihívás Európával szemben éppen az, hogy megálljuk helyünket a két nagy versenytárs régióval, Észak-Amerikával, illetve a Távol-Kelettel szemben. Ha versenyképességről beszélünk, akkor nem elegendő csupán a gazdasági versenyképességre gondolnunk, a társadalmat és annak lehetőleg minél több tagját is versenyelőnyökhöz kell juttatnunk.

A harmadik nagy terület az épített környezet fenntartható használata, amely az ingatlan örökséget, a műemlékvédelmet, a tájvédelmet, a régészetet foglalja magába.

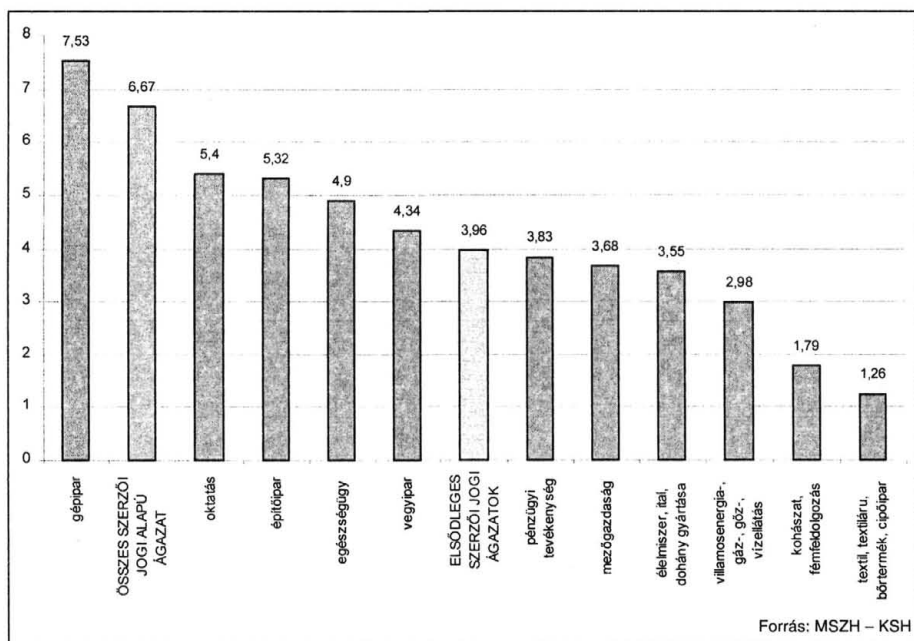
A három terület szorosan összefügg egymással, hiszen a szociokulturális szolgáltatások juttatják az embereket olyan tudáshoz, amely hozzájárul egyéniségük kibontakoztatásához, és ugyancsak ezek a szolgáltatások járulnak hozzá az épített és egyéb környezeti értékek megismertetéséhez. Az összefüggést mutatja az is, hogy sok kulturális intézmény védett épületben működik, vagy az a tény, hogy műemléki bemutatóhelyek, romok gyakran szolgálnak kulturális események helyszínéül. A két terület együtt megalapozó, felzárkóztató, esélykiegyenlítő szerepet tölt be a társadalomban, továbbá utánpótlást biztosít a művészeti területek számára. Van egy másik irányú kapcsolat is e két terület és a szerzői jogi alapú terület között: a művelődési intézmények befogadják, és terjesztik a művészet alkotásait.

Vizsgáljuk meg részletesebben, milyen feladatokat kell ellátnia a könyvtáraknak! Magyarország egyre inkább tudásalapú társadalommá válik, ezért továbbra is fontos marad a hagyományos közkönyvtári feladatok ellátása. Emellett szintén

nagy jelentősége lesz annak, hogy hozzájáruljanak a tudásalapú és versenyképes gazdaság kialakulásához. A gazdaságban egyre nő a kis- és középvállalkozások súlya, amelyek fejlődéséhez mind újabb és újabb információkra lesz szükség, ezek az információk pedig jórészt a könyvtárakban lesznek elérhetők. A hatékonyabb feladatellátás érdekében a könyvtárakat fel kell szerelni modern információtechnikai eszközökkel (az információtechnikai fejlesztésekre külön operatív program készül). A legfontosabb feladat azonban az *új igényeknek megfelelő új szolgáltatási tartalmak* megalkotása, és ezekhez az új tartalmakhoz kell meghatározni a humán erőforrás-, technológiai és infrastrukturális fejlesztési igényeket.

Néhány adat abból a vizsgálatból, amely bemutatja, hogy a szerzői jogi ágazatok milyen súlyt képviselnek a magyar gazdaságban.

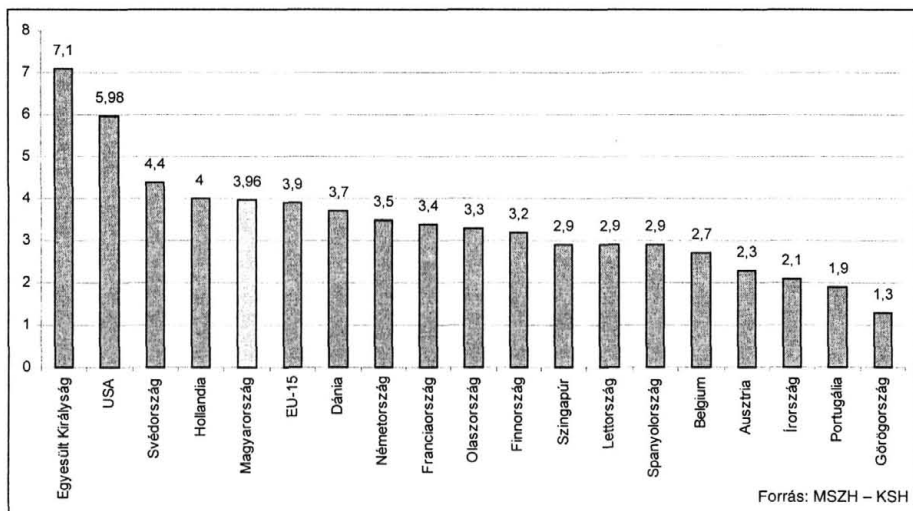
**A szerzői jogi ágazatok súlya 2002-ben
a magyar gazdaságban a GDP-hez való hozzájárulás alapján,
más ágazatokkal való összehasonlításban (%)**

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok (azok a tevékenységek, ahol szerzői jog keletkezik) közel 4 százalékkal járulnak hozzá a hazai GDP-hez, ebben azonban nem csupán művészeti, hanem olyan alkotótevékenységek is benne vannak, mint a számítógépes programírás, illetve adatbázis-készítés. Az összes szerzői jogi alapú ágazat, amelybe már beleszámítják a művek terjesztését – és többek között a könyvtári szolgáltatásokat is –, ennél még nagyobb, közel 7 százalékos arányt képvisel. Hasonló léptékű a foglalkoztatásban betöltött szerep is.

Ezek az adatok meglepetést okoztak a vizsgálat készítőinek, mert nem számítottak arra, hogy a szerzői jogi ágazatok ilyen jelentős súlyt képviselnek a hazai gazdaságban.

**Az elsődleges szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a GDP-hez
nemzetközi összehasonlításban (%)**

Ha megnézzük, hogy Európában hol helyezkedünk el, akkor azt láthatjuk, hogy a régi 15 tagállamnál kicsit magasabb a magyar eredmény, és csupán néhány ország előz meg bennünket az Európai Unióban. A jelenség értelmezésénél nem szabad megfeledkezni arról, hogy a bemutatott sorrend relatív, azaz a szerzői jogi alapú ágazatok teljesítménye azért ilyen magas, mert más hagyományos ágazatok veszítettek súlyukból. A kreatív gazdaság a világ fejlett országaiban a leggyorsabban fejlődő területek közé tartozik: évente 4-6 százalékos növekedést produkál (miközben a hagyományos ágazatok súlya ennyivel vagy még nagyobb mértékben csökken). A tendencia mindenesetre jól jelzi, hogy a magyar gazdaság is a szolgáltatások irányába mozdul el, ugyanakkor azt is mutatja, hogy a kulturális ágazat Magyarországon erős, tehát érdemes további fejlesztésére forrásokat áldozni.

A gazdaság fejlesztésére külön operatív program készül, ennek keretében tettünk javaslatot a kreatív gazdasági tevékenységek támogatására.

Operatív program	OP prioritási tengelyei
Tudásalapú és versenyképes gazdaság, VEGOP	<ul style="list-style-type: none"> • K+F, innováció erősítése, • KKV-fejlesztés • üzleti környezet fejlesztése, • versenyképes IKT-szektor fejlesztése. <p>IT alapvető infrastrukturális feltételeinek biztosítása, fejlesztése</p>

A következő operatív program az emberi erőforrások fejlesztését tűzte ki célul, ennek megvalósítását több tárca (oktatás, munkaügy, egészségügy, ifjúsági-, csa-

lád-, szociális és esélyegyenlőségi ügyek) összefogásától reméljük. Ennek a programnak legfontosabb célkitűzése a kihívások jelentette változásokhoz való alkalmazkodás, amely szorosan kapcsolódik a társadalmi kultúra fejlesztéséhez. Szintén fontos feladat a társadalmi összetartozás fejlesztése, amely nem kizárólag szociális ügy, a kultúrának legalább akkora szerepe van ebben; és a kulturális ágazat készül is arra, hogy különféle közösségfejlesztő programokban aktívan részt vegyünk. Ehhez az operatív programhoz olyan intézkedéseket javasoltunk, mint pl. a gyermek- és ifjúkori művelődés, az iskolarendszeren kívüli képzés, a tehetséggondozás, az egyéni kulturális tőke fejlesztése, az ifjúság felkészítése az európai polgárságra, demokratikus értékek elsajátítása, életmódformálás; tehát olyan tevékenységeket, amelyeknek az elemei már most megtalálhatók a művelődési házakban és nagyon sok könyvtárban is. Érdemes a jövőben erre több figyelmet fordítani. Nemcsak az ifjúsági korosztálynak, hanem a teljes népességnek is hasonló szolgáltatásokat kell felajánlani, ennek a legjobb módja a helyben elérhető kulturális alapszolgáltatások fejlesztése, amelybe a könyvtári ellátás természetesen is beletartozik. Az operatív programot kiegészíti egy infrastruktúra-fejlesztési program, amelynek keretében a nemzeti intézmények és az állami tulajdonú ingatlanok fejlesztését tervezzük (a nem állami tulajdonú ingatlanok fejlesztésére a regionális operatív programokban nyílik mód).

Operatív program	OP prioritási tengelyei
Az emberi erőforrások fejlesztése, EFOP	<ul style="list-style-type: none"> ● a munkaerő-piaci részvétel növelése. ● alkalmazkodás a változásokhoz, ● oktatás és képzés. ● a társadalmi összetartozás erősítése. ● egészségfejlesztés

Operatív program	OP prioritási tengelyei
Humán infrastruktúra, HIOP	<ul style="list-style-type: none"> ● munkaügyi, ● oktatási, ● szociális, ● egészségügyi és ● kulturális ● fizikai beruházások

A központilag tervezett operatív programok mellett a régiók is elkészítik saját fejlesztési operatív programjaikat. Ezekben számos olyan intézkedés helyet kaptak, amelyek a könyvtárakra is vonatkoznak (pl. a települési kulturális infrastruktúra fejlesztése, szociokulturális szolgáltatások fejlesztése, épített örökség hasznosítása). Mivel az operatív programokat a Regionális Fejlesztési Ügynökségek készítik, ezért javasoljuk, hogy aki fejleszteni kíván, az az ügynökséggel, illetve a Közkincs Szakbizottságok könyvtárakat képviselő tagjával egyeztessen a helyi fejlesztésekről. A kistérségekben is működnek fejlesztési referensek, akik gyűjtik a projekteket és segítenek azoknak, akik fejlesztési ötlettel jelentkeznek (ők szintén az ügynökségnél érhetők el).

Operatív program	OP prioritási tengelyei
Konvergencia regionális Operatív Programok	<ul style="list-style-type: none"> • regionális gazdaságfejlesztés • a régiók turisztikai potenciáljának, szabadidő-gazdaságának stratégiai fejlesztése • térségi infrastruktúra és települési környezet fejlesztése • humán és közösségi infrastruktúra térségi dimenzióinak fejlesztése, valamint a közszolgáltatások hatékony és racionális térségi ellátásának biztosítása • regionális integrált térségi programok és kiemelt térségi, illetve tematikus integrált fejlesztések

Külön operatív program keretében lehet majd fejleszteni az országhatár bizonyos szakaszainak két oldalán fekvő területeket. A fejlesztések körébe a szolgáltatások és a kulturális együttműködések is helyet kaphatnak.

Operatív program	OP prioritási tengelyei
Európai területi együttműködések	<ul style="list-style-type: none"> • határon túli nemzetközi és interregionális együttműködések

Sorrendben az utolsó operatív program az igazgatási rendszer korszerűsítését és az információs társadalom fejlesztését tűzte ki célul.

Operatív program	OP prioritási tengelyei
Igazgatási rendszer korszerűsítése és az információs társadalom kiteljesítése, IGITOP	<ul style="list-style-type: none"> • a politikaalkotás és végrehajtás eredményességének javítása, • a szolgáltatások minőségének javítása. • a humán erőforrás minőségének növelése • a szabályozás minőségének fejlesztése • a szubsidiaritás, decentralizáció érvényesítése, • IT tartalom- és szolgáltatásfejlesztés, e-közigazgatás • digitális írástudás elősegítése

Az eddigiekben sok szó esett a fejlődés objektív feltételeiről, de a fejlesztők gyakran megfélekednek arról, hogy a fejlődéshez a szubjektív feltételek (az emberi attitűdök, jellemző viselkedési formák, a társadalmi tudás összessége) még fontosabbak.

A szubjektív feltételek szolgáltatási igényt váltanak ki, majd a szolgáltatások visszahatnak a szubjektív tényezőkre, és olyan társadalmi tudást hoznak létre, amely támogatja a fejlődést. Amikor az emberek élethelyzetüket megítélik, akkor véleményük kialakításában a szubjektív és objektív tényezők egyaránt szerepet játszanak. A könyvtáraknak is feladatuk van abban, hogy gazdagodjék a társadalmi tudás, és az emberek jobbnak ítélik meg élethelyzetüket. Hogy ez így legyen, legelőször is biztosítani kell az információkhoz való minél szélesebb körű hozzáférést (el kell hárítani a fizikai, technikai, jogi akadályokat). Ugyanakkor az is feladat, hogy bővítsük a könyvtárhasználók körét: olyan rétegeket, csoportokat is bevonjunk, akik eddig kívül rekedtek a könyvtári szolgáltatásokon. Ma már az interneten

nagyon sokféle információ hozzáférhető, de általános probléma az információ megbízhatósága. A könyvtárak jelentős bizalmi tőkével rendelkeznek, így betölthetik egy olyan „szűrő” szerepét, amely megbízható információkat, garantált minőségű tartalmakat nyújt.

A társadalmi tudásnak, a társadalmi kultúrának a változásokhoz való alkalmazkodásban játszott szerepére visszatérve, vizsgáljunk meg néhány adatot, amelyek azt mutatják, hogy a fejlődés szubjektív feltételei tekintetében milyen helyet foglalunk el a világban.

Mint említettem, globális kontextusban kell gondolkodnunk, nemcsak azért, mert tagjai vagyunk az Európai Uniónak, hanem azért, mert az unióval együtt nekünk is versenyképessé kell válnunk, ha túl akarjuk élni a jelenlegi helyzetet. Ha az objektív feltételeket nézzük, akkor – mint láthattuk – nálunk is a tudásalapú társadalom és gazdaság megteremtése a cél. Az információra mindig is szükség lesz, az olvasás alapvetően fontos a kreativitás fejlődéséhez. Gyakran megfedkezünk arról, hogy a könyvolvasás teremti meg és ápolja az emberi képzelőerőt, amelyet aztán az élet egészen más területein fog az olvasó hasznosítani. Az olvasás nem pusztán időtöltés, hanem jó befektetés, amely a későbbiekben busásan meg fog térülni. A kreativitásra nagy szükségünk lesz, hiszen ez a tudásalapú társadalom „üzemanyaga”. Tudjuk, azt is, hogy a jelenlegi adathordozók nem teszik feleslegessé a nyomtatott könyvet. Egy német vizsgálat előrejelzése szerint – amely azt vizsgálta, hogy 2000 és 2008 között hogyan alakulnak a kreatív gazdaság nagy területei – a könyvpiac további lassú emelkedésére lehet számítani (miközben például a hangfelvételek piaca esökkenni fog).¹

Az ENSZ Fejlesztési Programjának 2004-ben közzétett felmérése és értékelése alapján a vizsgált 177 ország közül Magyarország az emberi fejlettség tekintetében a 38-ik helyen, a magasan fejlett országokat tömörítő első harmadban – de annak a végén! – foglal helyet.² (Az itt következő táblázatokban csak azokat az országokat tüntettük fel, amelyekhez gyakran hasonlítjuk magunkat: mint pl. Ausztria és Németország, a Visegrádi Négyek országai vagy az Európai Unióhoz velünk egy időben csatlakozott országok).

HDI rangsor	Születéskor várható élethossz (év) 2002-ben	Felnőttkori írástudási arány (% 15 év feletti korban) 2002-ben	Kombinált beiskolázási arány az alap-, közép- és felsőfokú oktatásban (%) 2002-ben	Egy főre eső GDP (USD vásárlóérték) 2002-ben
Magas emberi fejlettség				
14. Ausztria	78,5	...	91	29 220
19. Németország	78,2	...	88	27 100
27. Szlovénia	76,2	99,7	90	18 540
32. Csehország	75,3	...	78	15 780
36. Észtország	71,6	99,8	96	12 260
37. Lengyelország	73,8	99,7	90	10 560
38. Magyarország	71,7	99,3	86	13 400
41. Litvánia	72,5	99,6	90	10 320
42. Szlovákia	73,6	99,7	74	12 840
50. Lettország	70,9	99,7	87	9 210

HDI rangsor	Születéskor várható élethossz (év) 2002-ben	Felnőttkori írástudási arány (% , 15 év feletti korban) 2002-ben	Kombinált beiskolázási arány az alap-, közép- és felsőfokú oktatásban (%) 2002-ben	Egy főre eső GDP (USD vásárló-érték) 2002-ben
Átlagértékek				
Közép- és Kelet-Európa, FÁK	69,5	99,3	79	7 192
Magasan fejlett országok	77,4	...	89	24 806
Világ	66,9	...	64	7 804

Forrás: Human Development Report 2004

Egy másik felmérés alapján, amely az emberek elégedettségét mérte, a vizsgált országok relatív sorrendje hasonló.

**A teljes népesség elégedettsége az étellel:
1-től (elégedetlen) 10-ig (elégedett) terjedő skálán mért átlagos értékek
(1999)**

	Összesen
Ausztria	8,0
Németország	7,6
Szlovénia	7,2
Csehország	7,1
Észtország	5,9
Lengyelország	6,4
Magyarország	5,7
Litvánia	5,1
Szlovákia	6,0
Lettország	5,3
USA	(2000) 7,7
Japán	(2000) 6,5

Forrás: EUSI 02111a

Röviden szeretnék idézni a Közösségi Stratégiai Irányelvekből (ez az a dokumentum, amelyben az Európai Bizottság közli a tagországokkal, hogy milyen fejlesztéseket szeretne látni a területükön). Az egyik ilyen nagy cél a regionális versenyképesség és foglalkoztatás, azon belül a gazdasági változások előrejelzése és előmozdítása, a másik a kohéziós politika területi dimenziójának figyelembevétele, tehát a területfejlesztés, és ezen belül kiemelt feladat a fenntartható közösségek építése. Ezek az elvárások újabb feladatot adnak a kulturális területnek, hiszen a közösségépítéshez elsősorban társadalmi tudásra, a társadalmi kultúra fejlesztésére van szükség.

Magyarország már lépett az ipari korszakból (nálunk is egyre nagyobb teret nyernek a gazdaságban a szolgáltatások), és a tudásalapú gazdaság és társadalom állapota felé halad. A tudástársadalomban már más kulturális értékek válnak fontossá (a kollektív fejelem helyett az egyéni szabadság, a csoportokba való betago-lódás helyett a sokszínűség, az állam tekintélye helyett az egyéni autonómia). A

tudásalapú gazdaságot csak olyan emberek működtethetik, akik képesek hatalmas tömegű információkkal dolgozni, és jártasak az emberi kapcsolatokban. Az új helyzet új képességeket követel minden embertől, a kulturális közszolgáltatások feladata pedig az, hogy az embereket hozzásegítsék ezen képességek elsajátításához.

Egy másik vizsgálatból idézve látjuk, hogy az egyszer elért pozíció nem végleges, abból vissza is lehet esni.³ Ha versenyképességünket nem komplex fogalomként kezeljük, amelynek szubjektív összetevői is vannak, akkor a fejlettség, illetve a szubjektív jólét nagyon komolyan visszaeshet. Ez történt Magyarországon is: 1981-hez képest 1990-ben komoly esést mértek, majd 1998-ra némi javulás történt. Azaz hiába növekszik az egy főre eső GDP összege, az emberek általános elégedettsége mégis csökkenhet.⁴

Az emberek elégedettségérzetét számos tényező befolyásolja, a továbbiakban néhány olyan mutatót be, amelyek javításában szerepet játszhatnak a kulturális szolgáltatások.⁵

A társadalmi elszigetelődés adatai hazánkban aggasztóak, viszont a gyermekekkel közösen töltött idő olyan tőkeként kezelendő, amelyet fejleszteniünk kell. A szolgáltatások jövőbeli fejlesztésénél gondolni kell arra, hogy komoly szociális problémákat lehet megelőzni azzal, ha a gyermekek egészséges családban nőnek fel, és a családtagok kommunikálnak egymással. Ennek az egyik terepe pl. az együttes olvasás lehet, ehhez pedig könyvtárakra van szükség, ahonnan könyveket kölcsönözhetnek az emberek. A tévénézésre fordított idő mennyisége (passzív szabadidő eltöltés) nagyon magas. Olyan kulturális szolgáltatásokat kell szervezni, amelyek aktivitásra serkentik az embereket. A könyvolvasásra fordított idő mennyisége nemzetközi összehasonlításban jó, de az egyéb olvasás aránya nálunk alacsony.

Számos tényezőtől függ, de szintén kulturális jelenség az, hogy az emberek mennyire bíznak meg egymásban. A helyzet valószínűleg javítható tudatos közösségfejlesztéssel.

Az itt bemutatott adatok nemzeti szintűek, de keveset tudunk a régiókról, a megyékről, a kistérségekről. Különösen regionális adatokra lenne szükségünk ahhoz, hogy a szolgáltatásokat tervezni tudjuk, és bizonyos időközönként megvizsgáljuk a fejlesztések társadalmi hatását.

Magányosság, társadalmi elszigetelődés, emberi társas kapcsolatok gyakorisága

	1999–2002	
	ritkán	soha
Ausztria	3,9	2,8
Németország	12,3	1,7
Csehország	15,3	3,9
Lengyelország	22,9	9,9
Magyarország	22,0	11,8
Szlovákia	17,4	2,8
OECD-átlag	11,2	3,2
USA	6,3	1,5
Japán	30,1	3,7

Forrás: OECD 2005

**Az év átlagos napján
a gyermekek tanítására, együttes olvasásra, játékra, beszélgetésre
fordított percek száma**

	2005 március									
	10–14 évesek		15–24 évesek		25–44 évesek		45–64 évesek		20–74 évesek	
	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak
Németország	1	1	2	0	22	12	2	2	10	5
Szlovénia	3	2	4	1	20	12	4	3	11	7
Észtország	1	0	8	2	17	8	3	1	9	4
Magyarország			4	2	27	17	9	7	15	10

Forrás: HETUS 3. táblázat 38

**Az év átlagos napján
szórakozással és kultúrával kapcsolatos tevékenységekre (mozi, színház, koncert,
művészeti kiállítások és múzeumok, könyvtár, sportrendezvények látogatása)
fordított percek száma**

	2005 március					
	10–14 évesek		15–24 évesek		20–74 évesek	
	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak
Németország	108	107	100	116	101	119
Szlovénia	147	137	110	117	104	132
Észtország	154	158	128	155	131	159
Magyarország			136	140	157	169

Forrás: HETUS 3. táblázat 5.

**Az év átlagos napján
tévé és videó nézésére fordított percek száma**

	2005 március					
	10–14 évesek		15–24 évesek		20–74 évesek	
	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak
Németország	108	107	100	116	101	119
Szlovénia	147	137	110	117	104	132
Észtország	154	158	128	155	131	159
Magyarország			136	140	157	169

Forrás: HETUS 3. táblázat 82.

* * *

**Az év átlagos napján
könyvolvasásra fordított percek száma**

	2005 március					
	10–14 évesek		15–24 évesek		20–74 évesek	
	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak
Németország	7	4	8	4	8	6
Szlovénia	18	12	12	6	9	4
Észtország	18	12	17	14	18	15
Magyarország			13	9	10	8

Forrás: HETUS

**Az év átlagos napján
egyéb olvasásra fordított percek száma**

	2005 március					
	10–14 évesek		15–24 évesek		20–74 évesek	
	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak
Németország	22	18	16	13	30	31
Szlovénia	5	4	8	7	14	19
Észtország	13	9	15	13	20	24
Magyarország			8	7	12	19

Forrás: HETUS

JEGYZETEK

- 1 Michael Söndermann: <http://www.contentconference.at/images/soendermann.pdf>
- 2 Human Development Report 2004. Cultural liberty in todays diverse world. New York, 2004.
- 3 Lásd részletesen: Ronald Inglehart és Hans-Dieter Klingemann, Genes, Culture, Democracy, and Happiness. E. Diener–E. M. Suh (szerk.) Subjective Well-Being Across Cultures. Cambridge, 2000, 165–183. p.
- 4 Vö.: Dessewffy Tibor–Pulai András (szerk.), Honnan hová? Stratégiai audit 2005. 10. Demos Magyarország. www.demos.hu
- 5 Altorjai Szilvia–Dr. Bukodi Erzsébet, Social Quality. The Hungarian National Report. European Network Indicators of Social Quality ENIQ. Amsterdam, 2005; European System of Social Indicators (EUSI); Harmonised European Time Use Survey (HETUS)

Nagy Mihály

Bemutatkoznak a Könyvtári Intézet új osztályvezetői

LÁDI LÁSZLÓ – Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztály

– *Kedves Laci, mindenekelőtt gratulálunk ahhoz, hogy pályázatoddal elnyerted a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának vezetői posztját. Azért is figyelemreméltó a sikered, mert csupán hetekben mérhető az az idő, ami az intézetbe való érkezésed és osztályvezetői kinevezésed között eltelt. Mondhatnánk, éppen jó időben voltál, jó helyen, érkezésedkor hirdették meg az osztályvezetői pályázatokat, és a te programod nyerte el a bírálók tetszését. Ilyen értelemben tehát csakugyan nagyon új osztályvezető vagy. Nos, mi éppen sikeres programodról szeretnénk részleteket megtudni, úgy, ahogyan majd a többi régi-új osztályvezetőtől is érdeklődni fogunk elképzeléseik felől. Kérünk tehát, röviden foglald össze, hogyan illeszkednek az osztály munkájának hagyományaihoz, ismert irányaihoz a Te elgondolásaid.*

– A programom természetesen a könyvtári törvényben meghatározott elvekből, valamint a Könyvtári Intézet 2004–2008. évekre szóló stratégiai tervéből indul ki, ezekre a dokumentumokra épül. Az osztály feladatait ezek pontosan meghatározzák. Az itt és így kijelölt tevékenységeket természetesen folytatjuk, de néhány területen új javaslatokat is tettem.

– *Hogyan tudnád összefoglalni az előtted és az osztály előtt álló legfontosabb feladatokat?*

– Először talán beszéljünk a kutatási témákról. Mindenekelőtt csatlakoznunk kell a jelentős nemzetközi vizsgálatokhoz, illetve ha ez nem megoldható, akkor azok hazai megisméltése lehet a feladatunk; a Pulman, a Calimera vagy a Minerva+ programokra gondolok elsőként. Folytatni kell a hagyományos könyvtár-szociológiai méréseket. Átfogó vizsgálatokra persze aligha lesz elegendő forrás, de rész kutatások elvégzésére bizonytalán lesz módunk. Olvasás-, használó- és igénykutatási vizsgálatokról lehet szó, de figyelmet kell fordítanunk az újabb technikák és eljárások alkalmazási lehetőségeinek felmérésére is. Előttünk áll a teljes magyar könyvtári rendszer szervezetének felmérése. Mivel a könyvtári törvény a nyilvános könyvtárakra vonatkozik, nagyon sok könyvtár kikerült a szakmai felügyelet látóköréből, róluk csak hozzávetőleges információkkal rendelkezünk. Aztán feladatunk a kistérségi és egyéb kistéleplési ellátási formák folyamatos vizsgálata, főként abban a tekintetben, hogy mit lehet tenni a további leszakadásuk ellen, hogy

csökkenjen hátrányos helyzetükből adódó kiszolgáltatottságuk. A könyvtárosok képzésének vizsgálata is feladatunk lehet a képző, a fogadó intézmények és a szakmai trendek vonatkozásában. Szerintem nagyon erősen figyelniük kéne a könyvtár és a társadalom viszonyára, jelesül arra, hogy mennyire hatékony a könyvtárak propagandája, mennyire vannak jelen a könyvtárak a médiában. Márpedig tudjuk, ismerjük, tapasztaljuk, milyen fontos napjainkban a médiajelenlét. Ösztönöznünk kell a határokon átnyúló projekteket, keresni kell az együttműködés lehetőségét a külföldi digitális projektekkal, valamint szolgáltatásokkal. Részben ide tartozik, hogy ki kell dolgozni a digitális gyűjtemények és tároló raktárak (digital deposit) működtetésének rendjét. Feladataink lehetnek még az eKözigazgatás kialakításában, legalább is fejlesztésének nyomon követésében.

– Ezek voltak tehát a főbb kutatási irányok. Milyen elképzeléseid vannak az osztály szolgáltatásairól? Ezen a sajátos, de országos kiterjedésű területen mik a terveid?

– Folyamatosan figyelniük kell szakmánk meghatározó nemzetközi trendjeit. Rajta kell tartani a szemünket a fontos külföldi kezdeményezéseken, és ezeknek a hasznosítható eredményeit közvetíteniük kell a hazai területre, esetenként vitákat kell kezdeményeznünk a külhoni tapasztalatok alapján a honi hasznosítás kérdéseiről. Az országos könyvtári statisztika munkálatait folytatva összesíteniük kell a felgyűjtött adatokat, azután a 2003. év végén hatályba lépett nemzetközi statisztikai szabvány hazai alkalmazását kell megszerveznünk. Ha már a szabványok kérdésénél tartunk, kezdeményezniük kell a könyvtárak és rokon területek módszereire vonatkozó szabványok, szabályzatok elkészítését, majd ezeknek a hozzáférhetővé tételét. Meg kell tervezniük a kistérségi ellátás pilot projektjét, és persze át is kell ültetniük a gyakorlatba. Fontosnak tartom, hogy növekedjék a szakmai fórumok száma, nyitott és folyamatosan működő fórumokra gondolok, olyanokra, amelyeken és ahol állandóan folytathatók szakmai megbeszélések, pro és kontra érvelések, kihasználva természetesen az internet nyújtotta lehetőségeket, levelezőlistákat, blogokat stb. Olyan terveim is vannak, hogy a rendelkezésre álló intézményi, statisztikai adatokból egy átlátható szerkezetű, mindenki számára hozzáférhető adatházist kellene létrehozni. Ide tartozik még az adatházisok közötti átjárhatóság elősegítése, a publikus adatkörhöz történő hozzáférés megkönnyítése is. Támogatniük kell a helyi digitalizálási projekteket, foglalkozniuk kell a digitalizálás elveinek és gyakorlatának, munkamenetének kidolgozásával, sőt az országos digitalizálási stratégia kidolgozásában is lehetnek, lesznek feladataink. Mindennek folyamánként szerepünk lehet az információvagyon naprakész nyilvántartásában, például a digitalizálási munkák párhuzamosságainak kiküszöbölése céljából vagy legalább csökkentése érdekében.

Nagy feladatunk lesz az adatkezelési, adatgazdálkodási politika elveinek a könyvtári rendszer egészére történő kidolgozása, a szolgáltatási modellek tervezése. Azután például mérniük kellene a képzés minőségét, mondjuk, az elhelyezkedő fiatal könyvtárosok pályájának követésével.

– Impozáns felsorolást kaptunk a kutatási témák és szolgáltatások sokaságáról! Most viszont arról kérdeznénk, hogy a szervezetfejlesztés területén mik az elképzeléseid, hiszen ez is fő tevékenységi iránya az osztályodnak.

– Ezek is komplex feladataink lesznek. Például – szinte csak felsorolásszerűen mondom – meg kell néznünk, föl kell mérnünk a térségi trendeket, és ezeket meg kell vizsgálni országos és nemzetközi viszonylatban, és viszont, föl kell mérni a legjobb, leghasználhatóbb külföldi tapasztalatokat, majd be kell mutatnunk idehaza a „best practice”-okat. Tovább kell folytatni a „Könyvtári minőségfejlesztés 21” projektet; ehhez kapcsolódóan normatív mérőeszközök és módszerek kidolgozását tekintem fontosnak. Utaltam már a szakfelügyeleti rendszerrel kapcsolatos teendőinkre, ezen a téren háttérelmzéseket fogunk készíteni a működés egészének áttekintésére és a további fejlesztés érdekében.

De mást is mondok! Át kéne gondolni olyan alapvető kérdéseket is, mint a könyvtár fogalma. Ugyanis ma a jogszabályok és normatívák tekintetében könyvtárnak minősül az az „intézmény” is, ahol évek óta nem volt gyarapodás, meg az is, ahol évente 25-30 milliót fordítottak gyarapításra, fejlesztésekre. Nyilvánvaló, hogy meg lehet, meg kell határozni normatívákat, szolgáltatásokat a különbségtétel céljából. Sok feladatunk lesz például a kistélepülések könyvtári ellátási modelljének kidolgozásával, a könyvtárak külső kommunikációja és marketing tevékenysége fontosságának tudatosítása terén vagy éppen a hazai könyvtárügy nemzetközi kontextusba illesztése terén.

– Valóban nagyon fontos, időszerű, egyenesen sürgető feladatokról, nagyra látó tervekről beszéltél. Csakhogy mindennek a megvalósításához igen komoly „kapacitásokra” lenne szükség... Ezek meglétének esélyét milyenek látod?

– Természetesen tudom, látom, érzem, hogy az osztály munkatársainak létszáma és a rendelkezésre álló anyagi források erősen korlátozzák a tervek valóra váltását. Ezen, szerintem, úgy lehet segíteni, hogy az eddigi és az újabb területek munkálataiba külső munkatársakat vonnánk be. Így lehetőséget látok bizonyos felmérések lebonyolításába, a bevált ötletek, a már említett „best practice”-ok elterjesztésébe a külső munkatársakat bevonni. Az elkészült anyagok lektorálása, véleményezése szintén olyan terület, ahol dolgozhatna ilyen „virtuális team”. A szűkös lehetőségek bővítésének más módjaira is gondolok. Például szorosabb együttműködést lehet kialakítani a képző intézményekkel, a szakdolgozatok, tudományos diákköri munkák, doktori értekezések hasznosítása területén. Lehetne szó a gyakornoki rendszer alkalmazásáról is, tehát fogadhatnánk és foglalkoztathatnánk szakmai gyakorlatot végző könyvtár szakos hallgatókat. Figyelve a szakirodalmat, az ígéretes publikációk vagy reményt keltő szakmai megnyilatkozások alapján „fölfedezhetnénk” magunknak tehetséges fiatalokat, akiket bevonnánk egy-egy kutatási témánkba. Fontosnak tartom azt is, hogy a meglévő „kapacitásokat” hatékonyabban használjuk ki, például a munkatársak intenzívebben bekapcsolhatók a tervezési feladatokba, ez segítené a végrehajtást is. Természetesen még szorosabbra fűzhető a kapcsolatok a Könyvtári Intézet más osztályaival. Volt már szó arról korábban is, hogy egy-egy nagyobb feladat, jelentősebb projekt végrehajtása során átlépnének az osztálykereteket, és egy-egy munkára több osztály munkatársaiból álló munkacsoportok alakulnának. Az intézeten belüli kommunikáció erősítésére már történtek is lépések, a minden hónap utolsó péntekén rendezett „teadélelőttök” tapasztalatcseréire gondolok. Végül, de persze nem utolsó sorban elengedhetetlen a folyamatos önképzés, no és a szakma hétköznapijaival való rendszeres, eleven és szoros kapcsolat fenntartása.

– *Izgalmas programot, nagy ívű terveket ismerhettünk meg. Kívánjuk és reméljük, hogy ez előtted álló három esztendőben minél több gondolat váljék valóra. Ehhez erőt, egészséget, szívós türelmet és némi szerencsét is kívánunk. Köszönjük az interjút.*

Mezey László Miklós–Vajda Kornél

HEGYKÖZI ILONA – Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár

– *Kedves Ilona, szívből köszöntünk abból az alkalmából, hogy a Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtárának vezetői tisztre benyújtott pályázatod sikert aratott, és öt esztendőre elnyerted e posztot. Interjúsorozatunkban rendre bemutatjuk a 2006 februárjában kinevezett új osztályvezetőket, ám te csak osztályvezetőként vagy „új” az intézményben, illetve a szakkönyvtárban, hiszen eddigi pályafutásod – ha tetszik, szakmai karriered – nagy része itt telt. Arra kérünk, mesélj valamit eddigi munkádról.*

– Pályafutásomat csakugyan ebben a könyvtárban kezdtem, és jelentős részét itt töltöttem. Igen változatos munkakörökben dolgoztam, kezeltem különgyűjteményt, szerkesztettem bibliográfiát, foglalkoztam a külföldi szakirodalom dokumentációjával, építettem adatbázist, kiadványszerkesztői munkát végeztem és tájékoztató könyvtárosként is dolgoztam, dolgozom jelenleg is. Ismereteimet a *Kalauz a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakirodalomhoz* című munkámban foglaltam össze, amely a *Könyvtárosok kézikönyve* ötödik, *Segédletek* című kötetének egyik fejezeteként jelent meg. Szakmai és vezetői tapasztalatokat szereztem még a '90-es évek második felében az MKE ügyvezető titkáráként, amikor programokat koordináltam, rendezvényeket szerveztem.

– *Beszéljünk most a jelenről és főleg a jövőről, nevezetesen a Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár mai helyzetéről, jövőbeli tevékenységéről, legelőször is a gyűjteményről magáról.*

– Ismeretes, hogy a szakkönyvtár – ahogy mi mondjuk, a KSZK – a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakirodalom több évtizede működő, országos hatókörű gyűjteménye, ennek szerves része lett a 2004-ben alapított és manapság formálódó Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény, azaz az EKGY. A KSZK hagyományos gyűjtőköre a könyvtártudomány, a tájékoztatástudomány, a könyvtár- és tájékoztatásügy, a vonatkozó területek minden aspektusa, valamint ezek története. A gyűjtőkört jelentősen kibővítette az EKGY megalakulása, így ma már hangsúlyosabban foglalkozunk az írás, a könyv, a nyomdászat, a sajtó, a könyvkiadás és könyvkereskedelem, valamint a könyvtár és az olvasás históriájával is.

– *Egy szakkönyvtár gyűjteménye normális esetben nem lehet statikus – mert az már múzeum –, azt gyarapítani, alakítani, fejleszteni kell. Milyen feladataitok vannak, lesznek e téren?*

– A KSZK-nak mint a szakterületért felelős, országos gyűjteménynek a legfrissebb szakirodalom teljes körével rendelkeznie kell. Könyvtárunk korábban szerencsés helyzetben volt, hogy bőven részesült köteles példányokból, így a magyar nyelvű anyag teljességéhez hozzájutott. Más forrásokból legfeljebb az oktatást szolgáló duplumokról kellett gondoskodnunk. Sajnos, az utóbbi években egyre nehezebb a monografikus művek beszerzése. Az előfizetett időszaki kiadványok körét is többször csökkenteni, szűkíteni kellett. Ennek ellenére gyarapítási költségkeretünket a szaklapok megvásárlása évről évre szinte teljesen fölemésztí.

Az előző, Rácz Ágnes nevéhez fűződő vezetés erőfeszítéseinek eredményeképpen a gyarapodás mégis jobban alakult, mint amit a körülmények elméletileg lehetővé tettek volna. Kész megoldások persze soha nincsenek, de tervek, elképzelések igen. Szeretném elérni, hogy – amíg intézményesen nem lehet megoldani – a korábbi gyakorlat szerint legalább a könyvtárak által gondozott és kiadott köteteket, esetleg KSZK-s kiadványért cserébe, megkaphassuk. Ajándékokat is szívesen fogadunk, nagyra értékeljük az adományokat, de tudjuk, hogy ezek nem oldják meg a tervszerű, arányos, kiegyensúlyozott gyarapítást. A távoli hozzáférést elektronikus dokumentumok felderítése és hozzáférhetővé tétele is csak rész-megoldást jelent.

Természetesen törekedni fogok a megfelelő anyagi keretek megszerzésére – például pályázatok útján – és minél hatékonyabb felhasználására. Céлом továbbá az együttműködési lehetőségek optimális kiaknázása, így például kezdeményezni fogom, hogy a Cambridge Scientific Abstracts LISA adatbázisát – amelynek jelenleg a KSZK az országban az egyetlen előfizetője – konzorciumi formában fizethessük elő. Ehhez szeretném partnernek megnyerni a képző intézményeket, szakkönyvtárunk meg vállalná a koordinátor feladatát.

– *Újból szóba kell hoznunk a mindössze kétéves Európai Könyvtörténeti Gyűjteményt, hiszen ez nyilván új, más típusú tennivalókat jelent a szakkönyvtár számára.*

– Az értékes, régi dokumentumokat, muzeális értékeket tartalmazó EKGy miatt az utóbbi időben megszorodtak az állományvédelemmel kapcsolatos teendőink. A közeljövőben sort kell keríteni az EKGy szolgáltatási rendszerének rögzítésére, ki kell dolgoznunk egy olyan dokumentumforgalmazási szabályzatot, amely tekintetbe veszi mind a KSZK, mind pedig az EKGy speciális igényeit, feltételeit, és mindennek ráadásul olyannak kell lennie, hogy alkalmazkodjék a „nagy OSZK” gyakorlatához is.

– *Korunk könyvtári feladatainak sorában előkelő hely illeti meg a digitalizálást. A mai magyar könyvtárügy prioritásai közé tartoznak a digitalizálási programok. Ti hogyan álltok ezzel?*

– Gyűjteményünkben eseti jelleggel, alkalmi szolgáltatásként folyik digitalizálás, ez ma elektronikus úton történő másolatküldést jelent. Gondolkodunk a tervszerű gyarapítást, a szolgáltatást és az állomány védelmét célzó digitalizálás megkezdésén, de ehhez megfelelő előkészületekre van szükség. Így mindenekelőtt szoros együttműködést kell kialakítani az OSZK-n belüli partnerekkel, így a MEK-kel.

azután fel kell készíteni a munkatársakat a technikai és szerzői jogi ismeretekből. Mindehhez kellő alapot szolgáltat a NKÖM Könyvtári Osztálya kérésére az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer keretében 2003-ban elkészített digitalizálási terv, amely megfelelő útmutatónk lehet a munkafolyamatokra vagy a költségkalkulációkra nézve.

A teljes dokumentumok digitalizálásához már rendelkezésünkre áll a gyakran kért, ezért digitalizálásra javasolt dokumentumok jegyzéke. Olvasóink figyelmét felhívtuk a MEK és más elektronikus könyvtárak anyagaira, amelyek tartalmazznak számunkra is fontos teljes szövegű anyagokat. Ezeket nekünk természetesen felesleges újra digitalizálni, helyette meg kell teremteni a csatolással történő hozzáférést ezekhez – egy könyvtártudományi elektronikus könyvtár keretében.

– *Milyen elképzeléseid vannak a nyilvánvalóan folyamatosan végzendő feldolgozó munkáról?*

– Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az OSZK-val közös on-line katalógus – benne az EKGy virtuális katalógusa – munkálatait az OSZK gyűjteményfejlesztési igazgatójának, a KSZK korábbi vezetőjének, Rácz Ágnesnek a támogatásával és irányításával végezhetjük. További teendőink közé tartozik a feltárt dokumentumok körének bővítése, az e-dokumentumok, a hangzó és videodokumentumok irányában. Folytatódnak és gyorsabb üteműek lesznek a retrospektív konverzió munkálatai. Kezdetben nagy mértékű konverziós, majd folyamatos katalógizálási feladatot jelent az EKGy virtuális katalógusának elkészítése, amelynek része például a könyvajándékok ütemes feldolgozása. Aktuális feladatnak tartom még az Amicus kölcsönzési moduljának használatba vételét; szeretném, ha a gépi kölcsönzési nyilvántartás előnyeivel a szakkönyvtár is mihamarabb élhetne. Végül, de persze nem utolsó sorban szorgalmazom, hogy on-line katalógusunk legyen kereshető a magyar könyvtárak közös katalógusában, a MOKKÁban is, mert ez nagyon fellendíthetné állományunk ismertté válását és használatát.

– *A KSZK-ban hagyományosan sokrétű dokumentációs feldolgozás, adatbázis-építés is folyik. Hallhatnánk valamit – ha csak röviden is –, mi várható nálatok ezeken a területeken?*

– Tevékenységünk fő tárgya a MANCI néven ismert, a magyar cikkeket teljességgel, a külföldieket – a magyar szempontokat figyelembe véve – válogatva rögzítő, feltáró adatbázis. Ami ebben új lehet, az például a gyűjteményes kötetek mélyebb, analitikusabb feltárásának programja. Azután gondoskodnunk kell az OSZK-ban és a Könyvtári Intézetben folyó kutatások beszámolóinak, írásban rögzített eredményeinek, magyarán az itt született publikációknak a regisztrálásáról, és magukat a publikációkat is hozzáférhetővé kívánjuk tenni.

Küszöbön áll és hamarosan legfőbb teendőnk lesz a korszerűtlennek mondható Micro-ISIS-es MANCI adatbázis XML alapú fejlesztése, a HUSZA adatbázishoz való csatlakozás, az abba való integrálódás. Az integrációs folyamat részleteinek kidolgozása és persze megvalósítása lesz a közeljövőben a szakkönyvtár munkatársainak a legfontosabb feladata. Ez a munka természetesen érinti az adatbázis szerkezeti átalakítását, a gyűjtőkör és a munkamenet módosítását is. Nagyobb figyelmet kell fordítani az adattartalom elemzésére, egységesítésére, javítására és folytathatnám tovább tennivalóink sorolását.

– *Ugyancsak hagyományos és szép feladataitok közé tartozik az időszaki kiadványok szerkesztése, gondolunk itt elsősorban laptársunkra, a Könyvtári Figyelőre, azután a HLISÁ-ra, a MAKSZAB-ra. Ezeknek a jövőjét hogyan látod?*

– A *Könyvtári Figyelő* tartalmi és formai megújulása éppen folyamatban van. 2006-ban új szerkesztőbizottsággal – ennek tagja vagyok magam is – kezdte meg működését. Hosszabb távon arra kell törekednünk, hogy a szaklap elektronikus archívumában szereplő cikkek, tanulmányok teljes szövegét a MANCI, illetve majd a HUSZA adatbázis rekordjaiból közvetlenül is el lehessen érni. Ez persze érint benneteket is, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* anyagait, ezért közös megvalósíthatósági vizsgálatot és pályázatot látok célszerűnek. A közeljövő feladata lesz a *Könyvtári Figyelő* elektronikus repertóriumának összeállítása is.

A *Hungarian Library and Information Science Abstracts*, a HLISA a magyar könyvtárügyről szóló cikkek és kötetek angol nyelvű referálójának lapja, amely – mint eddig is – kettős célt szolgál: tájékoztatja a külföldi könyvtárosokat a magyarországi fejleményekről és a kiadványcsere alapját képezi. Önálló tanulmányokkal való, tehát tartalmi és műfaji bővítésén már régebben gondolkodunk. Sajnos, azt kell mondanom, ehhez nem lesz kapacitásunk. Viszont a nyomdaköltség megtakarítása céljából megteremthetjük az elektronikus terjesztés feltételeit, azaz jelzavas hozzáférést biztosítanánk előfizetőinknek.

A *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája*, népszerűbb nevén a MAKSZAB mint nemzeti szakbibliográfia szerkesztése egyik leghagyományosabb feladatunk. Itt új feladatot a tematikai bővítés jelent, kurrens és retrospektív feltárást ki kell terjeszteni a könyvtörténet szakirodalmának regisztrálására. A MAKSZAB naprakész szerkesztése, illetve a MANCI adatbázis alapján a szakkönyvtár elvállalhatja egy újabb „termék” a *Magyar Könyvszemle* éves bibliográfiájának összeállítását, előállítását is. A tervek szerint bekapcsolódunk egy nemzetközi együttműködésbe is, az ABHB (Annual Bibliography of the History of the printed Book and libraries) nemzetközi könyv- és könyvtártörténet bibliográfiai építésébe.

– *Beszélgetésünk vége felé arra kérünk, hogy a KSZK szolgáltatásairól is essék szó.*

– A szolgáltatásainkat meghatározza, hogy országos szakkönyvtári, felsőoktatási könyvtári és intézményi könyvtári feladatokat egyaránt ellátunk. Nyilvános könyvtár vagyunk, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer, vagyis ODR tagkönyvtára. Közönségünk ennek megfelelően sokrétű, használóink, látogatóink között vannak gyakorló könyvtárosok, a képző intézmények oktatói és hallgatói, a szakterület kutatói, a könyvtárügyet irányító testületek tagjai, az OSZK és a Könyvtári Intézet vezetői és munkatársai. Gyűjteményünk tehát dokumentumokat és információkat szolgáltat mindazok számára, akik a magyar könyvtárügyről tájékozódni szeretnének, legyenek hazai vagy külföldi érdeklődők. A napi szakmai tájékozódás mellett az összehasonlító és a történeti jellegű kutatásokhoz is tudunk segítséget nyújtani, a hazai fejlesztésekhez külföldi példákat igyekszünk szolgáltatni a nemzetközi szakirodalom célszerűen kiválasztott része segítségével.

A KSZK szolgáltatásait az olvasóteremben helyben használattal, kölcsönzéssel, illetve távolból, dokumentumszolgáltatás révén és az interneten keresztül lehet elérni. Az egyre népszerűbb távoli szolgáltatások mindegyikéhez a KSZK és a Könyvtári Intézet honlapja nyújt közös betekintési lehetőséget. Arra számítunk,

hogy olvasótermünk információs rendszerének most kezdődő megújítása a szolgáltatások hatékonyságának fellendüléséhez, erősödéséhez vezet. Ezt a megújulást egyébként a EKGy őszi megnyitása is indokolja. Ugyancsak ehhez a gyűjteményhez kapcsolódik a szabadpolcos állomány teljes revíziója és felfrissítése. Legközelebbi feladatunk még az EKGy szolgáltatási rendszerének kidolgozása, használati szabályainak kialakítása lesz.

Közönségünknek igyekszünk testre szabott szolgáltatásokat kínálni. A gyakorló könyvtárosoknak, köztük az OSZK és a Könyvtári Intézet munkatársainak gyors eligazítást tudunk nyújtani a napi kérdések megválaszolásához, például telefonon keresztül vagy a LIBINFO révén. A képző intézmények oktatóinak kutatásaikhoz, oktató munkájukhoz szakirodalmat és információkat nyújtunk. A könyvtár vagy más szakos hallgatóknak is a rendelkezésére állunk, akár egyénileg, akár csoportosan keresnek fel bennünket. Segítünk nekik évfolyamdolgozataik, szakdolgozataik elkészítésében vagy csupán évközi felkészülésükben. A tudós kutatóknak irodalomkutatással állunk a rendelkezésére. A hazai könyvtárügyet irányító szervek, testületek tagjainak döntés-előkészítő információkat adunk, például szakirodalmi szemléket, helyzetképet, nemzetközi példákat és adatokat és így tovább. Mindenkit szeretnék innen is bízni, hogy éljen a lehetőséggel – szeretettel várjuk látogatóinkat, mind személyesen, mind a hálózaton!

– *Kedves Ilona, tudjuk, hogy sok mindenről nem esett szó, számos kérdésről tudnál és szeretnél még beszámolni olvasóinknak, például a KSZK külső kapcsolatairól, a munkatársak helyzetéről stb. Viszont, ha befejezni nem is tudjuk az interjút, azzal a fordulattal zárjuk le beszélgetésünket, hogy így is sok évre, több vezetői ciklusra való feladatot, tennivalót jelöltél ki a magad, a magatok számára, ezeknek a megvalósítása is komoly erőfeszítést igényel majd tőled és kollégáidtól. Ehhez kívánunk mindnyájatoknak sok sikert. Köszönjük a beszélgetést.*

Mezey László Miklós – Vajda Kornél

A helyi szellemi értékek megőrzésének és közvetítésének jelentősége

Czine Mihály, a sokunk által jól ismert, nemrégien elhunyt kiváló irodalomtörténész és a könyvtárak, a könyvtárosok nagy barátja írta egy helyen: „A könyvtáros munkájának ez ad értelmet: a szellem kincseinek a közvetítésével másokat is gazdaggá tehet.” Gazdaggá – folytathatjuk a gondolatot –, mert a könyvtárakban őrzött vagy ott elérhető információhordozók olyan értékeket rejtnek magukban, amelyek az átadás aktusával, a szétsugárzás folyamatában nemhogy csökkennének, hanem éppen ellenkezőleg, gyarapodnak, hiszen az átvétel, a befogadás mozzanatával sokak, sok ember tudatában reprodukálódnak, netán új tartalommal telítődnek. A kincset szétszűjük, és mégis több lesz belőle...

Szinte közhelyszerű tény, hogy az információk hatalmas birodalmában sajátos helyet foglalnak el a lokális jellegű adatok, ismeretek, az ezeket tartalmazó dokumentumok pedig különleges törődést igényelnek. A helyi vonatkozások iránt az utóbbi időkben világszerte megnövekedett az érdeklődés, és ez a jelenség a könyvtárak, főként a nyilvános könyvtárak tájékoztató munkájában is megfigyelhető. Ma már egyetlen közkönyvtár sem térhet ki a feladat elől, hogy helyismereti tevékenységet folytasson: helyismereti állományt építsen és részt vegyen a helyi, lokális információk közvetítésében. Nem, mert ezt követeli az intenzívebbé váló, egyre inkább differenciálódó társadalmi igény.

Miért fontosak a könyvtárak helyismereti szolgáltatásai? Másként fogalmazva: mivel magyarázható a lokalitás, a helyi értékek jól érzékelhető előtérbe kerülése? A válasz nyilvánvalóan összetett, hiszen az indíték sokféle lehet: a tudományos kutatás, a közigazgatás, a környezetvédelem, az iskolai oktatás, a közművelődés, a tömegkommunikáció, a honismereti mozgalom, a sokrétű mindennapi gyakorlat, a használók spontán tudásvágya és így tovább. Bizonyára nem tévedünk nagyot, ha mindezeket egy elsődleges, eredendő okra vezetjük vissza: nevezetesen arra, hogy a társadalmi élet földrajzi tagolódása folytán az emberek túlnyomó többsége érzelmileg és tudatilag igen szorosan kötődik egy szűkebb helyhez, szülőföldjéhez, lakó- és munkahelyéhez, hajdani iskolájához. Már a kisebb, városállami keretekbe szerveződött ókori Hellas híres drámaköltője, Euripidész is gyönyörű sorokban vallott erről: *„Drága hazám, otthonom óvj, hogy soha hontalanná / ne legyek, nyomorogva tengő / életet ne éljek, / jajteli gondok alatt. A halál, a halál / igája vesse rám előbb / végső napomat; nagyobb / kín nincs, mint ha az ember el- / veszi hazája földjét.”* Több mint kétezer esztendővel később, egészen más történelmi körülmények között, aforisztikus tömörséggel, ám hasonló líraisággal nyilatkozott a híres erdélyi elbeszélő, Tamási Áron; szülőfaluja látán – írja – *„nyűgbe ver valami különös érzés, melyhez hasonlót soha semmi nem ébresztett bennem. Csak a föld, hol ringott a bölcsőm.”* Magától értetődőnek vehetjük azt is, hogy az egyén a közvetlen környezetéről szeretne minél többet, sőt relatíve a legtöbbet tudni, ideértve a szűkebb haza egykori történéseit, kiemelkedő személyiségeinek munkásságát is. A mindenkori jelenben való eligazodás, az adott hely (település, városrész, megye) közéletében, gazdasági mozgásában való részvétel, a demokratikus joggyakorlás segítségének szándéka szintén fellelhető a nyilvános könyvtárak helyismereti tevékenységében. A közkönyvtárak közvetítésével a helyismereti szolgáltatások a lakosság minden rétegéhez eljuthatnak, széles körben foroghatnak. A helyismereti dokumentumok, információk pedig nagyon alkalmasak arra, hogy erősítsék a szülőföldhöz, lakóhelyhez való érzelmi kötődést, tudatosítsák a valahová tartozás érzését, a lokálpatriotizmust. A helyi értékek, a hajdani szellemi örökség ismerete és megbecsülése aztán fontos átvezető elem a nemzeti múlttudathoz, a hazaszeretethez, továbbá más népek–nemzetek tiszteletéhez. A lokálpatriotizmus ugyanis nem provincializmus – mint ahogy némelyek hamisan állítják –, hanem az egyik legnemesebb emberi tulajdonság, a hazafiság kézzelfogható megnyilvánulási formája; úgy, ahogy azt a XIX. század egyik legeredetibb magyar gondolkodója, Eötvös József örökérvényű módon szavakba öntötte: *„Az egész hazát csak eszmében foghatjuk fel, s így azon szeretet, mellyel az egyes falujához vagy környezetéhez ragaszkodik, tulajdonképpen azon kapocs, mely őt a hazához köti.”* Tapasztalatok sokasága bizonyítja, hogy a könyvtárak

helyismereti–helytörténeti tevékenysége valóban jelentékeny mértékben hozzájárulhat a nemzeti identitás, a magyarságtudat kialakulásához, megerősödéséhez. Mindez különös jelentőséget kap a kisebbségi létben, a szomszédos országok magyarságának körében. (Természetesen a könyvtárak ún. általános gyűjteménye – főleg a történeti, néprajzi és szépirodalmi, művészeti anyaga – is komoly szerepet játszik e tekintetben, de ennek taglalása túlnyúlik mostani dolgozatunk keretein.)

Manapság egy másik, friss keletű, és első pillantásra túlságosan távolinak tűnő motivációra is figyelniünk kell. Viharos gyorsasággal bontakozik ki körülöttünk a hatalmas, világméretű folyamat, amelyet globalizálódásnak vagy globalizációnak neveznek. Elsősorban a gazdaságban, valamint a kommunikációs és kulturális szférában, de tulajdonképpen a társadalmi mozgások majdnem minden területén szembeötlő változásokat, jelenségeket produkál, áthatja szinte egész életünket. Ez az átfogó, sodró erejű és alighanem feltartóztathatatlan áramlat az egyes ember számára nehezen megfogható, átélhető, ugyanakkor bizonytalanságokkal terhelt. Éppen ezért nagyon sokan fordulnak a nemzeti és helyi értékek felé, egyebek között a történelmi hagyományokban, a helyi, regionális és nemzeti sajátosságokban keresik a biztos fogódzót, a lelki és erkölcsi támaszt. Szerte a világon rendkívüli erőfeszítések történnék ezeknek a pótolhatatlan szellemi kincseknek a megőrzésére és átörökítésére. Egyre szélesebb körű az a felismerés, hogy a helyi jellegzetességek megmentése, a helyi erőforrások hasznosítása, a lokális közösségek kibontakozásának segítése, a helyi, egyedi vonásokat felmutató kultúrák folytonosságának a biztosítása legalább olyan fontos és elengedhetetlen, mint a globalizációs törekvések érvényre juttatása. A Magyar Tudományos Akadémia előző elnöke, Glatz Ferenc történész jegyezte meg egyik cikkében az Európai Unió kapcsán: a dolgokat ilyen földrajzi méretekben is emberközelben kell intézni. *„Az emberközelség pedig lokális közelséget is jelent. A vidéki értelmiség az a társadalmi erő, amelyik a lokális sajátosságokat ismeri, és ezen sajátosságok kontinentális érvényesülését felméri és megszervezi.”* Talán nem hangzik szakmánk öndicséretéeként, ha kimondjuk: hitünk szerint a helyi értékek megmaradásában, felszínre hozatalában és közvetítésében, a lokális sajátosságok fenntartásában és az egyetemes folyamatokhoz kapcsolásában tetemes részt vállalnak helyismereti szolgáltatásaikkal a könyvtárak, a könyvtárosok is.

Az imént – a lehetséges indítékok röpké felsorolásakor – első helyen említettük a tudományos kutatómunka különféle igényeit. Jóval korábban, lényegében a felvilágosodás koráig visszanyúló, de olykor-olykor évtizedekre félretolt, háttérbe szorult, ám az utóbbi időben nálunk is újból megszilárduló felfogás, amely szerint egy-egy nemzet, ország múltja, jelene számottevő hányadában a helyi jelenségekből, folyamatokból tevődik össze. Ily módon a mikrostruktúrák (például a népelet, a társadalmi–demográfiai változások, a földrajzi környezet) beható tanulmányozása, részletező, szinte mikroszkopikus – hogy játszunk egy kicsit a szavakkal – feltárása mintegy feltétele a makrovilág, vagyis az ország, a nemzet kellően árnyalt története bemutatásának, a jelenkori viszonyok alapos megismerésének, elmélyült elemzésének. *„Magasból kétségtelenül messze lehet látni, de a finomabb részletekhez – rejtőzzenek azok a társadalom vagy a lélek mélyén – mégiscsak alá kell szállni, le kell hajolni”* – hangsúlyozza szellemes példázatában Benkő Samu, a jeles erdélyi historikus. A könyvtári gyakorlat arról tanúskodik, és ezt a szórványos felmérések is

igazolják, hogy a kutatók közül leginkább a helytörténetírás művelői fordulnak a helyismereti gyűjtemények munkatársaihoz, hajolnak le a dokumentumokban rögzült lokális információkhoz. A helytörténeti kutatás ugyanis nem nélkülözheti ezeket a kútfőket. Egy sajátos, lépten-nyomon észlelhető paradoxonnal állunk szemben: a jelenben keletkezett és a könyvtárakba kerülő könyvek, periodikumok, képek, hangzó anyagok, legújban az elektronikus termékek stb. elvileg és sokszor gyakorlatilag is már megszületésük pillanatában a múlt emlékeivé, más megközelítésben a történeti érdeklődés, kutatás forrásaivá vagy tárgyaivá válnak. A könyvtári (és a többi közgyűjteményben őrzött) helyismereti dokumentumok más tudományágak – néprajz, szociológia, földrajz, ökológia, közgazdaságtan stb. – számára szintén elsőrendű források, sőt a tudománytörténeti összefüggések révén bármely stúdiummal érintkeznek, még az olyan elvont diszciplínákkal is, mint a matematika vagy a filozófia. Figyelemre méltó tény az is, hogy a lokális irányú vizsgálódások segédletei – a bibliográfiák, a kronológiák, a levéltári és múzeumi tájékoztatók, az életrajzi lexikonok, a szintézisek és egyéb referenzművek stb. – szintén megtalálhatók a könyvtárakban. Ritkábban emlegetjük azt a fontos szerepet, amelyet intézményeink a helyismereti–helytörténeti kutatások eredményeinek szétsugároztatásában, terjesztésében, a potenciális és tényleges felhasználókhöz való eljuttatásában töltenek be. Mivel a helyismereti információk és dokumentumok zöme forrásértékű, ezen kívül gyűjtésük, feldolgozásuk és közreadásuk szorosan kötődik egy adott helyhez, ennél fogva máshol nemigen végezhető, teljes mértékben indokolt az IFLA 1985-ös irányelveiben olvasható megállapítás: *„Minden közművelődési könyvtár egyben tudományos könyvtár és információs központ is a saját szék-helyére vonatkozó témákban.”*

A helyismereti szolgáltatások tudományos hozadékaról szólva, egy összetevőre még okvetlenül szükséges kitérni. A helyi információk, pontosabban: egy adott helyhez kötődő, lokális információk jelentékeny hányada túlnő a település, a megye határain. Sokszor a helyi és az országos érdekű információk, illetve az őket hordozó dokumentumok nem is igen különíthetők el. Mindazonáltal elég gyakori a különválasztás, akárcsak az ebből következő rangsorolás. Eszerint vannak olyan adatok, tények, események, személyek, amelyek, akik egy helyhez kötődnek ugyan, de országos jelentőséggel bírnak (pl. a pozsonyi országgyűlések, a sárospataki református kollégium, Benedek Elek stb.); és vannak olyanok, amelyeknek és akiknek csak helyi hatásuk van (pl. egy jobbágycsalád sorsa, egy falusi lelkész). Ennek a csoportosításnak a létjogosultsága – különösen, ha merev formában mutatkozik – megkérdőjelezhető. Az esetek túlnyomó többségében ugyanis a nézőpont, Szűcs Jenő, a korán elhunyt kitűnő történész szóleleményével: a mindenkori látószög függvénye, hogy egy-egy információ, dokumentum országos-e vagy helyi: pl. Madách Imre élete, egy országos terjesztésű városi folyóirat, egy különleges természeti tünelemény, egy nemzetközileg ismert kórus hanglemeze. Tehát – visszatérve egy korábbi gondolatra – nyugodt lélekkel állítható, hogy a helyismereti gyűjtő, feltáró és tájékoztató munka nem csupán az adott hely (megye, város, község stb.) érdeke, nem valami provinciális befelé fordulás, hanem egyik feltétele történelmünk, az országos fejlődés pontos, megbízható megismerésének, ebből következően elválaszthatatlan a szaktudományos, illetve szakmai információs folyamatoktól.

Röviden célszerű utalni a könyvtárakban fellelhető lokális információk sokirányú gyakorlati–közéleti szerepére is. A teljesség igénye nélkül csak néhány kira-

gadott példát említhetünk. A helyismereti gyűjtemények elősegíthetik a helyi fejlesztési tervek kidolgozását, az önkormányzati, vállalati, intézményi stb. döntések meghozatalát, egyebek között a településrendezés, az ipari és mezőgazdasági termelés, a helyi közlekedés, a környezet- és természetvédelem, az idegenforgalom terén. A rendelkezésünkre álló információhalmaz megkönnyíti az évfordulók, névfelvételek, megemlékezések stb. előkészítését, szervezését. Az újságírók, a közművelődés szintjén sokat meríthetnek a dokumentumainkból. A lokális feldolgozások és forráskiadványok a felvilágosodás óta segédanyagul szolgálnak az iskolai oktatásnak; Magyarországon ma elsősorban a Nemzeti alaptanterv és a tantárgyi kerettantervek előírásai, valamint a helyi nevelési programok célkitűzései nyomán.

A helyismereti könyvtárosok számára mindennapi élmény, hogy az olvasók, az érdeklődők nem csekély hányada minden külső indítéktól függetlenül, a jó értelemben vett tudásvágytól vagy egyéni, családi érdektől vezérelve keresi fel (személyesen, telefonon vagy interneten) intézményeinket. Például a város, a község múltjáról, a helyi nevezetességekről, a híres emberek helyi kapcsolatairól, egy-egy iskola történetéről vagy mai képzési kínálatáról, egy-egy üzlet árucikkeiről, áraitól, a színház vagy a mozi műsoráról kívánnak tájékozódni. Végso soron idesorolható a közelmúltban ismét divatba jött családfakutatás is. És nem szabad elfelejteni, hogy a lokális dokumentumok spontán búvárlása (a helytörténeti közlemények olvasása, a településről készített fotók, képes levelezőlapok, videoszalagok nézegetése, a helyi vagy helyi vonatkozású hangfelvételek meghallgatása, a településen vagy a megyében kiadott hajdani és a mostani újságok, folyóiratok lapozgatása, a helyi on-line lapok böngészése stb.) „szórakoztat” is, és az emberek egy részében nyilván ott munkál a nemesebb szórakozás lehetőségének felismerése. Még ma sem vesztette el időszerűségét a magyar polgári történetírás egyik megalapozójának, Fraknoi Vilmosnak 1864-ben papírra vetett és több tudományterületre is adaptálható látnoki észrevétele: a megyei monográfiák akkori tervezetében utalt arra, hogy *„a hazai történelem iránti rokonszenv legszélesebben akkor fog elterjedni, ha az egyes családok és testületek, városok és megyék fogják saját történetüket megírva és közzétéve bírni. [...] ekkor és ezáltal nemcsak a könyvek fognak szaporodni, hanem az utókor tisztelete, a hazaföldhőzi ragaszkodás fog fölébresztetni és élesztetni.”*

A vázolt feladatok színvonalas ellátásához szükség van a minél gazdagabb helyismereti állományra (amelyben a múlt és a jelen dokumentumai egyaránt megtalálhatók), körültekintően összeállított gyűjtőköri szabályzatra, átgondolt kurrens és visszamenőleges gyarapításra, a beszerzett dokumentumok gondos kezelésére és fokozott védelmére, a lokális információk korszerű feltárására, a könyvtárban őrzött és – élve a technikai fejlődés adta esélyekkel – bárhol fellelhető helyi értékek, szellemi kincsek hozzáférhetővé tételére, széles körű megismertetésére. A helyismereti szolgáltatások sokfelé ágazó és igencsak bonyolult elméleti és módszertani problematikájának bővebb kifejtésére ez alkalommal nincs mód, egy-pár kérdés felvetése, legalább érintőleges tárgyalása viszont a cím ígérééhez híven megkerülhetetlennek látszik.

Először az állományépítés bokros teendői közül kellene néhányat nyomatékosítani. Nyilvánvaló, hogy elvileg a könyvtári gyűjtőkörbe tartozó bármely doku-

mentum tartalmazhat lokális ismereteket; ebben a vonatkozásban érdektelen, hogy mikor keletkeztek vagy milyen formát öltenek. Mégis kiemelendők a helyi tartalmú információhordozók, főként azok, amelyek a településen vagy közelében lezajlott jelesebb történelmi eseményekkel, a város vagy község természetföldrajzi ritkaságaival, néprajzi jellemzőivel, híres létesítményeivel és műemlékeivel, nagy múltú iskoláival és egyházi központjaival, fontosabb magyar egyesületeivel, szervezeteivel, az adott helyen született, élt vagy élő kiemelkedő személyekkel stb. foglalkoznak, vagyis olyasmivel, amire különösen büszkéek lehetnek az ottani lakosok, ami különösen növelheti öntudatukat. Sokat elárulnak egy-egy település szellemiségéről a helyi kiadók és nyomdák eminens termékei. Szép, kultúrmissziót is betöltő feladat az ún. országos vagy nemzetközi rangot kivívott személyiségek (tudósok, írók, művészek, főpapok, politikusok, netán olimpiai bajnokok stb.) helyi hagyományainak, helyi kultuszának ápolása. És legyünk egy kissé elfogultak a magunk irányába is: a helység könyvtárügyének története szintén fokozott figyelmet érdemel. A helyismereti állományba feltétlenül kerüljenek be azok a szépirodalmi, valamint képző-, fotó-, film- és zeneművészeti alkotások, amelyek a város vagy község múltjáról, jelenéről, lakóiról, neves személyeiről, természeti környezetéről stb. íródtak, készültek. A tapasztalatok szerint ezek nagy vonzerőt gyakorolnak, könnyebben felkeltik az érdeklődést, fokozott mértékben előmozdítják az érzelmi azonosulást, és alkalmasak a magyarságtudat számos más elemének formálására is. A versek és a szépprózai művek az anyanyelv ápolásában, megtartásában, a magyar nyelv sajátos helyi színeinek megőrzésében is nélkülözhetetlenek. Szó esett már a helyi és az országos jelleg viszonylagos voltáról. Most tehát célszerű arra is utalni, hogy a helyismereti gyarapítás során erősen oda kell figyelni azokra az ún. országos vagy más megyékben, településeken, esetleg más államokban keletkezett, közzétett dokumentumokra, amelyek a mi könyvtárunk székhelyére vagy környékére vonatkozó információkat is közölnek, és bizony, nagyon gyakran hézagpótló, sehol másutt fel nem lelhető, el nem érhető adatokat... Gondoljunk például Bodor Antal helyismereti könyvészetére, a népszámlálási kiadványok községsoros darabjaira, Fényes Elek közismert geográfiai szótárára vagy a Borovszky Samu-féle vármegyesorozat megjelent köteteire és más hasonló segédletekre, amelyek a történelmi Magyarország azóta elcsatolt területeiről is értékes, mindmáig használható ismereteket közvetítenek a kutatók, a könyvtári olvasók számára. Ma már beszerzésük sem ütközik leküzdhetetlen akadályokba, hiszen többségüknek van reprint kiadása vagy digitalizált változata (lemezen vagy on-line), a minket érintő részletek pedig fénymásolhatók.

Noha a helyismereti gyűjtemény szakszerű feltárása alapfeltétele a megfelelő tájékozódásnak, tájékoztatásnak, a megszabott keretek között csupán négy, még nem kellően kiaknázott lehetőségre irányíthatjuk rá a figyelmet. Az egyik az adott könyvtár falainak virtuális kitágítása, ami ez esetben azt jelenti, hogy a katalogizálás és a faktográfiai feltárás során a település más könyvtáraiban, közgyűjteményeiben, esetleg a magángyűjtőknél, továbbá a szomszédos városokban és községekben, a megyei vagy területi székhelyen és a fővárosban meglévő helyi dokumentumokat, információkat is igyekszünk számba venni, regisztrálni, vagyis a bibliográfiai tétel (vagy rekord), illetve a kijegyzett tényadat rendelkezésre bocsátásával útbaigazítással, közvetlen felvilágosítással szolgálni az olvasóinknak. A másik változat az ún. gyors-tájékoztató esélyeinek bővítése, nevezetesen egyre több és több faktográfiai adattár

szerkesztése. Mindennapos tapasztalat, hogy a könyvtárhasználók körében rohamos ütemben emelkedik azoknak az aránya, akik kérdéseikre azonnali választ kérnek (illetve kérnének). Önmagunknak is jól teszünk és az olvasók jogos elvárásait is kielégítjük, ha a tényszerű lokális információkról akár kurrens, akár retrospektív formában könnyen visszakereshető házi segédleteket készítünk, és azokat rendszeresen karbantartjuk. Csak néhány példa a legkedveltebb műfajokból: kronológiai táblázatok, életrajzi indexek, helynévlisták, történelmi és irodalmi emlékhelyek jegyzéke, archontológiai lajstromok (méltóságtáblák); és kisebb településeken vagy szűkebb témákban jól funkcionálnak a szemelvénygyűjtemények is. A harmadik dolog, amivel érdemes törődni, mert a befektetett energia hamar megtérül, a helyi lapok (a folyóiratok, a heti- és napilapok, a kisvárosi és községi újságok, a vállalati, az iskolai és egyéb intézményi híradók, a hirdetési közlönyök stb.) helyi vonatkozású cikkeinek minél mélyebbre hatoló bibliográfiai és faktográfiai feltárása. (Mellesleg szólva a helyi rádiók és televíziók műsorainak, valamint a helyi elektronikus periodikumok közleményeinek a számbavétele szintén fontos könyvtári feladat.) A polgárosodás korától kezdve ugyanis a lokális információk zöme az időszaki sajtótermékekben rögzült, és döntően ezzel magyarázható, hogy a helyismereti referenzkérdések – legyenek azok a jelenre irányulóak vagy történelmi jellegűek – jelentékeny hányadának megoldása csakis a lapközlemények kézbevitelével, megtekintésével, illetve a belőlük is merítő adattárak felhasználásával képzelhető el. A negyedik sürgős tennivaló a fotók, a képes levelezőlapok, a könyv- és lapillusztrációk, a sokszorosított metszetek, a műnyomatok és más ikonográfiai dokumentumok helyismereti szempontú bibliográfiai regisztrációja vagy még inkább képi adatbázisba szerkesztése. A vizuális kultúra térhódításának egyenes következménye, hogy rendkívüli módon megélnéül az érdeklődés a képes ábrázolások iránt, feltűnően sokan keresik a könyvekben és más nyomtatott dokumentumokban található képeket is. Még a történetírásán, közelebbről a helytörténetírásán belül is kialakult egy markáns irányzat, amely a vizuális forrásokat, azok kritikai elemzését állítja előtérbe.

Már eddig is történt néhány burkolt vagy nyílt célzás arra, hogy a számítógép, tágabban a telematikai eszközök a helyismereti szolgáltatások terén is remekül alkalmazhatók. Bár nem tagadható, hogy a kisebb könyvtárak egy része csak hírből ismeri ezeket, és olykor a nagyobb intézményekben sem zökkenőmentes a működésük, aligha kétséges, hogy a XX. század második felének egyik legnagyobb és leglátványosabb technikai vívmánya új távlatokat nyitott a helyismereti tevékenység előtt is. Szinte restellni való banalitás, de azért nem árt ismét és ismét tudatosítani, hogy a komputer micsoda könnyebbséget jelent a szöveg- és képrögzítés, a szövegszerkesztés, a mutatózás, a nyomdai előkészítés terén, sőt megvalósítható a különféle információhordozók együttes megjelenítése és előhívása, vagyis multimédia-dokumentumok előállítás is. Már majdnem mindenütt számítógépen vezetik az állomány-nyilvántartást és végzik az ügyviteli adminisztrációt. Könyvtárainkban hétköznapi elfoglaltság a bibliográfiai, a faktográfiai és újabban a szöveges adatbázisok építése és kezelése. Ha van megfelelő program, a gépi kapacitás lehetőséget kínál a nagy tömegű információk tárolására is, pl. a helyi hírlapok analitikus feldolgozására, az aprónyomtatványok és az állóképek egyedi leírására. Megszülettek az integrált katalógusok, és a hálózati összeköttetés révén létrejönnek a helyi, a megyei és az országos közös katalógusok. Az internet biztonságosabbá teszi és felgyorsítja a lokális dokumentumok és részdokumentumok

felderítését, gyarapítását, a hiányok pótlását. S ha elsajátítjuk a keresés mesterfogásait, kivételesen hatékony segédeszköz a helyismereti tájékoztatásban is.

Most már ízlelgetjük a digitalizálás előnyeit, építgetjük a helyi elektronikus könyvtárakat is, miközben próbálunk igazodni a szerzői jog szigorú előírásaihoz. A kulturális örökség megőrzésére éppen egy esztendeje kidolgozott országos digitalizálási programjavaslat a helyismereti–helytörténeti különgyűjtemények bizonyos egységeinek rögzítését is szorgalmazza. Bízunk benne, hogy a tervezet a könyvtárak összefogásával és kormányzati támogatással már a közeljövőben kivitelezhető lesz. A korábban (vagy éppen napjainkban) keletkezett nyomtatott és kéziratos szövegek, a képi ábrázolások, a hang- és videofelvételek, a mozgófilmek elektronikus másolata az információk megóvása, a szellemi értékek átörökítése – más szavakkal a helyismereti állomány védelme – szempontjából is igen fontos. A használók inkább a kézikönyvek, az eredeti források, például a beszerezhetetlen helyi lapok, továbbá a hajdani képek, hangzó anyagok könnyebb hozzáférhetőségét üdvözik, hiszen egy-egy CD-ROM vagy DVD akár otthon, az íróasztal előtt ülve is nézegethető. Nem véletlen, hogy olyan nagy népszerűségnek örvendenek – a könyvtári használatban is – az Arcanum Kft., a Neumann-ház és más kiadók lemezei, amelyek közül jó néhány lokális adatokat is bőven tartalmaz. Példaként elég talán Csánki Dezső *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* című alapművét, Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című opusát, Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* című, gazdagon illusztrált munkáját, az oklevéltárakat és az MTI *Ki kicsoda* című kurrens adattárának legfrissebb, 2006-os darabját említeni. Hasonló esélyt kínálnak az interneten olvasható szövegek, látható képek, ráadásul az országok, sőt a kontinensek határait átívelő módon. Megint csak két példa: az OSZK honlapján elérhető a Petrik-féle könyvészet és Szinnyi József felülmúlhatatlan biobibliográfiája; a megyei és városi könyvtárak webkatalógusaiban, adatbázisaiban úgyszintén sok lokális információra bukkanhatunk.

A közelmúlt fejleményeinek tükrében nyugodtan elmondható, hogy a számítógép és a távközlés forradalmi sodrású előretörése soha nem álmodott, remélt mértékben kiszélesíti a helyismereti információk hatókörét. Azok az internet, a CD-ROM, a DVD és a hasonló, ezután megszülető technikai „csodák” révén végképp kitörhetnek a földrajzi és tudományos elszigeteltség állapotából. Klaus-Dieter Lehmann, a Német Nemzeti Könyvtár igazgatója találóan fogalmaz: *„Körünk egyik jelszava a globalizáció, és joggal. A világot átfogó hálózatosításnak azonban egyúttal arra is lehetőséget kell teremtenie, hogy a helyi és regionális értékek rákerüljenek erre a hálózatra.”* És ha valóban rákerülnek – és miért ne kerülhetnének? –, a könyvtárainkban őrzött dokumentumokban lappangó információk bekapcsolódnak a világméretű, globális információáramlás folyamatába, a szó szoros értelmében közkinccsé válnak. Ráadásul közelebb hozhatják egymáshoz az anyaországban és a határon túl élő magyarokat, a magyarországi és a külföldi magyar könyvtárosokat is.

Bényei Miklós

Városi könyvtárak honlapjai Pest megyében*

A könyvtár mint intézmény évezredek óta működik, mert mindig képes volt idomulni az éppen aktuális trendhez. A XXI. század átalakulóban lévő gazdasági és társadalmi körülményeihez alkalmazkodva szinte minden könyvtár felülvizsgálja szolgáltatásait és azok hatékonyságát. A legfontosabb kérdés az, hogyan lehet megújulni.

A számítástechnika és az informatika megváltoztatta a könyvtárak és a könyvtárosok életét. Az internet elterjedésével, az elektronikus információszolgáltatás mindennaposává válásával a könyvtáraknak is újra kell fogalmazniuk információs stratégiájukat, kaput kell nyitniuk a világra, és lehetőséget kell teremteniük használóiknak arra, hogy beléphessenek ezen a kapun a világháló segítségével is. A lehetőségek kihasználásával bővíteni kell a szolgáltatások körét, megfelelő tempót kell felvenni az információs szupersztrádán, hogy minél több potenciális használóhoz jusson el az adott könyvtár szolgáltatásainak híre.

Elengedhetetlen tehát, hogy alkalmazkodva a változásokhoz, a könyvtárak minél nagyobb számban rendelkezzenek saját önálló honlappal, ne csak fizikai valójukban, hanem virtuálisan is lehetőséget nyújtsanak szolgáltatásaik igénybevételehez.

Milyen legyen a honlap?

Könyvtári honlapok létrehozására nincsenek lefektetett szabályok, mint ahogy nincsenek kötelezően előírt formai és tartalmi elemek sem, előállításukkor az általános honlapszerkesztési elvek dominálnak, kiegészülve a helyi ötletekkel, sajátosságokkal.

2002-ben az Európai Unió Tanácsa létrehozta a MINERVA programot, amelynek célja a tudományos és kulturális tartalmak digitalizálásának összehangolása. A program kiemelt szerepet szán a kulturális weblapoknak, mivel ezek képviselik az európai kultúra sokoldalúságát, értéket közvetítenek Európa kultúrájából a felhasználók számára. Minőségi irányelveket dolgoztak ki, amelyek hozzájárulnak a megfelelő színvonalú kulturális weblapok létrehozásához.

A kulcsszavak: *átláthatóság, hatékonyság, karbantartottság, elérhetőség, felhasználóközpontúság, interaktivitás, többnyelvűség, átjárhatóság, jogkövetés, hosszú távú megőrzés.*

* A teljes dolgozat a részletes honlapelemzésekkel együtt megtekinthető a <http://www.dkvk.hu/dkwebte-konyvtar/egyeb.htm>

A könyvtári weboldalak jellemzői

A könyvtári honlap nem más, mint a könyvtár alteregója a virtuális térben. Feladata, hogy a könyvtárat mint intézményt, annak arculatát, szellemiségét és szolgáltatásait megjelenítse a világhálón. Célja, hogy minél szélesebb körben szólítsa meg a felhasználókat, és szolgáltatásaival elérje, hogy a felhasználó rendszeres látogatója legyen a honlapnak. A könyvtári honlap nem a szakmának szól, tervezésekor a felhasználók igényeit, szokásait kell figyelembe venni.

A szakirodalomban olvasottak és a saját tapasztalataim alapján kidolgoztam egy szempontrendszert, amely kiinduló pontja volt a dolgozat következő fejezetében szereplő honlapcselekméseknek.

Formai szempontok

Belépéskor a honlap nyitóoldalára jutunk, ennek két fajtájával találkoztam. Az egyik egy *belépésre szolgáló oldal*, amely a látogató tudomására hozza, hová juthat, ha tovább lép. Rendszerint a könyvtár nevét, esetleg fényképét láthatjuk itt. Nem tartalmaz információt, nem tudunk meg semmit a könyvtárról. A másik fajtája a nyitóoldaloknak az *informatív*, amely az előbbiekken kívül megjeleníti a menüt, köszöntő szöveget, képeket tartalmaz, közli a fontos információkat, felhívja a figyelmet a könyvtárban történő rendezvényekre stb.

A következő lényeges elem a menü elhelyezkedése, struktúrája. Beszélhetünk egylépcsős és többlépcsős menüről. Az *egylépcsős menü* esetében a menüre kattintva annak tartalma rögtön olvasható egy vagy több képernyőoldalon keresztül. A hosszabb tartalom megkívánja a gördítősáv használatát. A *többlépcsős menüre* kattintva előtűnnek a főbb logikai egységek – almenük –, amelyek alcímként funkcionálnak, és továbbvezetnek minket a megjelenítendő tartalomhoz.

A navigáló eszközök megléte egy honlap esetében igen fontosak. Több fajtájukat különböztethetjük meg. Léteznek az adott *oldalon belül* navigáló gombok, például „lap alja/lap teteje”, az *oldalak közötti* navigációt segítő elemek, mint a „vissza az előző oldalra”, „következő oldal”, „vissza a nyitóoldalra”. Ebbe a csoportba tartozik a „helyzetjelző”, amely azt mutatja meg, épp hol állunk a honlapon, és a honlaptérkép, amely tartalomjegyzékként jeleníti meg a honlapon található oldalakat. Bár nem tartozik szorosan a navigációs elemek közé, de itt utalok a belső és külső linkek meglétére. A *belső link*, kihasználva a hipertext lehetőségeit, egy másik, a honlapon található tartalomra mutat, megkönnyítve ezzel az információ elérését. A *külső link* (ugrópont vagy élőkapocs) egy a honlapon kívüli oldalra mutat, mintegy hivatkozva az ott található tartalomra.

A külső megjelenésnél figyelembe vettem a *hátterek és betűk színét, olvashatóságát*. Megvizsgáltam, hogy *harmonizálnak-e* az oldalak, elkülönülnek-e vizuálisan is a különböző tartalmak. Bár egy honlap értékét a tartalma adja, fontos eleme a külső megjelenése is, mivel ez adja az első benyomást, ami alapján értékeli a honlapot.

Tartalmi szempontok

Elsőként azokat az információkat kerestem, amelyek a könyvtárról mint intézményről jelennek meg. A cím, telefonszám, a könyvtár elektronikus levélcíme tartoznak az úgynevezett *elérhetőségi adatok* közé. Igen fontos információ a *könyvtár*

nyitva tartása, hiszen a hagyományos szolgáltatásokat csak ezekben az órákban lehet elérni, ellentétben az elektronikus szolgáltatásokkal, ahol nem számít sem az idő, sem a tér. Amennyiben a könyvtár felvette valamilyen neves személyiség nevét, megnéztem, szerepel-e a honlapon a névadó életrajza, esetleges publikációinak jegyzéke, fényképe stb. A *könyvtár története* is érdekességekkel szolgálhat, bár valljuk be, nem ezek az oldalak lesznek a leglátogatottabbak. Ha a könyvtár feltünteteti a *szervezeti egységeit, részlegeit*, ugyanúgy plusz információkkal látja el az olvasóit, mint például az *állományinformációk* megjelenítésével. Ezek az adatok előre felhívják a figyelmet a könyvtár kínálta lehetőségekre, hozzávetőlegesen tájékoztatnak a különféle dokumentumtípusok arányaira nézve. Kíváncsi voltam még arra, hogy a könyvtárak fontosnak tartják-e a könyvtári *alapkokumentumok* megjelenítését a honlapon. Szerepel-e az oldalakon a Szervezeti és Működési Szabályzat, a Küldetésnyilatkozat, a Könyvtárhasználati Szabályzat, ezek nagy valószínűséggel azok a dokumentumok, amelyek a látogatók érdeklődésére is számot tarthatnak.

A felhasználó számára leglényegesebb információcsoport a honlapon, a *szolgáltatások* bemutatása. Az olvasó szeretné pontosan tudni, hogy milyen szolgáltatásokat vehet igénybe személyesen, és melyeket elektronikusan. Evidens, hogy az a könyvtár számíthat több olvasóra és honlaplátogatóra, amelyeknek szolgáltatásai sokrétűek. Különösen fontosnak tartottam felmérni, hogy a könyvtár hozzáférhetővé tette-e *OPAC*-ját (elektronikus katalógusát), mivel nagy valószínűséggel az olvasó elsődlegesen arra kíváncsi, megvan-e az adott dokumentum a könyvtárban. Természetesen létezhet más, a könyvtár által összeállított *adatbázis* is, ami emeli a szolgáltatások színvonalát. Nem kell hangsúlyoznom a *különgyűjtemények* meglétének fontosságát sem, legyen ez akár dokumentumtípusok szerinti, akár tartalom szerinti elkülönülés. Mostanában – szerencsére – egyre inkább elterjed a teljes szövegű (full text) állományok megjelenítése és az egyéb *digitalizált tartalmak* bemutatása. Napjainkban több nemzetközi és hazai projekt foglalkozik tartalomdigitalizálással, ennek különösen nagy jelentősége van a nemzeti és helytörténeti anyagok hosszú távú megőrzésében és szolgáltatásában. Figyelemmel kísértem tehát, rendelkezik-e a könyvtár digitalizált anyaggal.

A hagyományos szolgáltatásokon kívül a könyvtárak számos *rendezvény* is színesítik mindennapjaikat. Ezek a programok kultúráközvetítő szerepükön túl nemcsak propagandaeszközök, hanem komoly funkciót vállalnak a közösségetremtésben is. Hasonló szerepük van a különböző *pályázatkiírásoknak* is. Természetesen maga az intézmény is nyújthat be pályázatokat, hozzátartozik az olvasóközönség korrekt tájékoztatásához, ha pozitív elbírálás esetén tájékoztatják őket az elnyert összeg felhasználásáról. Lényeges elemnek tartom a *frissítés* kérdését is. A honlapon lévő adatoknak, időpontoknak, meghívóknak naprakészeknek kell lenniük, különben nem közvetítenek releváns információt. Ha nem szerepel az utolsó frissítés dátuma, vagy annak gyakorisága az oldalakon, az esetek többségében a meghívók, rendezvények dátumaiból lehet következtetni.

Külön figyelmet szenteltem a *kapcsolatoknak*, vagyis annak, hogy a honlap milyen arányban tartalmaz *külső linkeket*. Lényegesnek tartom azt, hogy a könyvtár milyen külső kapcsolatokkal rendelkezik, hogy azok milyen szerteágazóak, sokrétűek. Szolgáltatási szempontból is fontosnak tartom, hogy tartalmaz-e *linkgyűjteményt*, megkönnyítve ezzel a felhasználók számára a keresést a világhálón. Az intézmény imázsának javítása érdekében a könyvtár és felhasználó, valamint a

könyvtár és olvasó között lényeges elem lehet a dolgozókkal való *elektronikus kapcsolatfelvétel* lehetősége. Ha a dolgozóknak van saját e-mail címük, és meghatározható a könyvtárban végzet munkájuk, szakterületük, az olvasó egy adott kollégával veheti fel a kapcsolatot, nem a személytelen intézménnyel. Interakcióra ad még alkalmat a „*Vendégkönyv*” is, ahová a felhasználók beírhatják tapasztalataikat a könyvtárról vagy különböző szolgáltatásokról, megoszthatják ötleteiket a könyvtárosokkal és a többi felhasználóval, esetleg szavazhatnak a felvetődött kérdésekre.

Az IFLA Internet kiáltványa kimondja: „...*A könyvtáraknak és információs szolgáltató helyeknek az is a feladatuk, hogy közösségük minden tagját kiszolgálják korra, fajra, nemzetiségre, vallásra, kultúrára, politikai irányultságra, fizikai, vagy más fogyatékosagra, nemi vagy más szexuális beállítottságra vagy egyéb más helyzetre való tekintet nélkül...*” A kiáltványban foglaltak megvalósítása érdekében a könyvtári honlapokat elérhetővé kell tenni a fogyatékkal élők számára is. A csökkent látóképességű felhasználók számára olyan lehetőségeket kell(ene) teremteni, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy egyenrangú tagjai legyenek az információs társadalomnak. (pl. szöveges hangfájlok, „öregbetűs” megjelenítés). Ezért a szempontrendszer kialakításakor külön figyelmet szenteltem *a fogyatékkal élőknek nyújtott szolgáltatásokra*.

Számos felmérés és általános tapasztalat azt bizonyítja, hogy az internethasználók táborába egyre több 14 éven aluli gyermek tartozik. Fontos feladat a könyvtárak számára, hogy honlapjukon az *életkori sajátosságokat* figyelembe vevő oldalak is szerepeljenek. Azok a gyerekek, akik rendszeresen felkeresik a honlap gyermekoldalait, ugyanilyen természetességgel használják majd felnőttként a könyvtár elektronikus szolgáltatásait is. A honlapok elemzésénél megvizsgáltam, hogy a gyermekkönyvtárak oldalai a gyermekek részére készült-e.

A *nyelvválasztási lehetőség*, bár manapság még nem gyakori a városi könyvtári körökben, a jövőben igen nagy jelentőséggel bír. Tudomásul kell vennünk, hogy csak abban az esetben keressük fel könyvtárunkat az országhatárokon kívülről, ha idegen nyelven is biztosítjuk értékes, ritka, esetleg digitalizált anyagainkhoz a hozzáférést. A kezdeti lépések megtételére itt az idő. A nyelvválasztási lehetőségek meglétét is jelölöm az elemzésekben.

Szempontrendszer

A fentiek figyelembevételével a következő szempontrendszert alakítottam ki:

- Formai szempontok
 - Nyitóoldal
 - ◆ Belépésre szolgál
 - ◆ Informatív
 - Menüpontok
 - ◆ Kezelhetőség
 - ◆ Egylépcsős-többlépcsős
 - Navigáció
 - ◆ Oldalon belül (lap alja/teteje)
 - ◆ Oldalak között (vissza/előre)
 - ◆ Helyzetjelzés (hol vagyok most)

- ◆ Belső linkek
- ◆ Külső linkek
- Külső megjelenés
 - ◆ Színek, betűtípusok
 - ◆ Harmonizálnak-e az oldalak
 - ◆ Elkülöníthetőek-e vizuálisan a különböző tartalmak
 - ◆ Könnyen olvasható-e
- Tartalmi szempontok
 - Információk a könyvtárról
 - ◆ Cím
 - ◆ Nyitva tartás
 - ◆ A könyvtár története
 - ◆ Névadó
 - ◆ Szervezeti egységek, részlegek
 - ◆ Dolgozók
 - ◆ Alapdokumentumok
 - ◆ Állományinformációk
 - Szolgáltatások
 - ◆ Szolgáltatások bemutatása, lehetőségek
 - ◆ OPAC
 - ◆ Más adatbázis
 - ◆ Különgyűjtemények
 - ◆ Digitalizált anyag
 - ◆ Rendezvények, pályázatok
 - ◆ Naprakész információk
 - Kapcsolatok – linkek
 - ◆ Fenntartóhoz
 - ◆ Városhoz, régióhoz
 - ◆ Helyi médiához
 - ◆ Linkgyűjtemény
 - ◆ Elektronikus kapcsolatfelvétel a dolgozókkal
 - ◆ Vendégkönyv
 - Egyéb
 - ◆ Fogyatékkal élőknek nyújtott szolgáltatások
 - ◆ Életkori különbségek figyelembe vétele
 - ◆ Nyelvválasztási lehetőség

Pest megyei városi könyvtárak honlapjainak elemzése

A világhálón lévő tartalmak gyorsan változnak, avulnak. Az általam végzett felmérés 2005. február 15-e és 2005. március 10-e közötti állapotokat tükröz.

A felmérésben résztvevő könyvtárak: Aszód, Budaörs, Cegléd, Dunaharaszti, Dunakeszi, Érd, Gödöllő, Nagykáta, Nagykőrös, Ráckeve, Vác, Vecsés, Veresegyház.

A vizsgálat idején Pest megyében csupán 13 városi könyvtárnak volt elérhető a honlapja. A címek az OSZK honlapján található HUNOPAC adatbázisból, a Startlap *konyvtar.lap.hu* oldaláról és a városok hivatalos honlapjairól származnak.

Az elemzések összegzése

A megvizsgált 13 honlap közül kilenc nyitóoldala tartozik az informatív kategóriába. Ezek az oldalak a könyvtár nevén, fényképén és elérhetőségein kívül tartalmaznak a menüsört, esetleg felhívják a figyelmet az aktuális eseményekre. A belépésre szolgáló oldalaknak köszöntő funkciójuk van, ahhoz, hogy bármit megtudjunk a könyvtárról, be kell lépniük. Az ilyen honlapok viszonylag alacsony arányának az lehet a magyarázata, hogy a megrendelők nem akarják „rabolni” a felhasználók idejét, hiszen az első betöltődő oldalról még nem derül ki semmi.

A menü szerkezete egy- vagy többlépcsős lehet. Egylépcsős esetben a menüre kattintva rögtön az adott tartalomhoz jutunk, többlépcsős menü esetén a tartalmat újabb egységekre tördelve találjuk meg a keresett információt. A honlapok többsége, 62 százalék a egylépcsős menüt preferálta, de három olyan könyvtár is volt, amelyik attól függően, hogy a téma hogyan kívánta meg, vegyesen alkalmazta a lehetőségeket. A honlap értéket – természetesen a tartalmán kívül – a tartalomban való eligazodás is adja. Navigálás tekintetében összességében pozitív képet kaptam. A honlapok legkevésbé az oldalon belüli navigációt alkalmazták, itt a gördfőtűsáv használatára hagyatkoztak. A helyzetjelzést a menüpontok színváltozásával jelölték, esetleg a menüpont nevét mint címet használták. Belső tartalomra mutató linket tíz könyvtár használt. Külső linket mindegyik honlap tartalmazott, igaz, a linkek száma és tartalmi jelentősége igen különböző. Volt olyan oldal, amely csak a honlapkészítő kft.-re mutató linket tartalmazta, találhatunk olyat is, amelyik összegyűjtötte a város fontos intézményeinek linkjeit, valamint egy igen komoly gyűjteményt állított össze az Európai Unióval kapcsolatban

A vizuális megjelenés is sokat elárul a könyvtárról. Megmutatja, mennyire átgondoltan tervezték meg a honlapot, mit szeretnének láttatni az intézményről. Természetesen találtunk olyan példát is, amikor átgondolatlan, rossz döntések születtek. Egyetlen olyan honlapot találtam, ahol kifejezetten zavaró hatások érhetik a felhasználót, a többi jól olvasható. A tizenhárom honlap közül csupán három könyvtáréről mondhatjuk, hogy nem gondoltak arra, hogy az oldalakat egységben tartsák, hogy a színek, hátterek és a tartalom harmonizáljon egymással.

A könyvtárról szóló általános információkat igen nagy arányban tüntették fel a honlapon. A felhasználó könnyen megtalálhatja mindenhol a könyvtárak elérhetőségeit. Azonban van olyan könyvtár, ahol a nyitvatartási idő nincs feltüntetve, igaz, ez a honlap egyéb hiányosságokat is mutat. Nagy számban tartalmaznak az oldalak bőséges információt a könyvtár történetéről, illetve névadójáról is. Egyre inkább előtérbe kerül a „személyesebbé tenni a könyvtárat” elv, ennek folyománya a könyvtári dolgozók nevének, esetleg fényképének feltüntetése. Csupán öt esetben nem tudhatjuk meg, hogy kik is teljesítik az olvasók kéréseit.

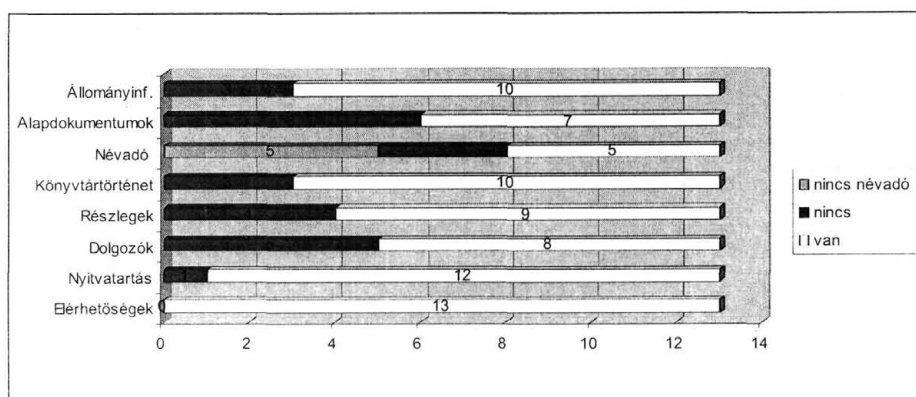
A könyvtárhasználati szabályzatot minden könyvtár feltüntette a honlapján, hol eredeti, hol „könnyen fogyasztható” formában. Kilenc esetben volt megállapítható konkrétan, hogy a könyvtár milyen részlegekkel rendelkezik, pedig ez éppen olyan fontos információ, mint az állomány bemutatása. A felhasználó így fel tudja mérni, mire számíthat. Kivétel nélkül mindegyik könyvtár bemutatta szolgáltatásait, ami nem véletlen, hiszen az egyik legfontosabb információ, hogy az intézmény mit tud nyújtani az olvasónak.

A könyvtár on-line katalógusát kilenc esetben tüntette fel a könyvtár, illetve kilenc esetben tette lehetővé a felhasználóknak, hogy katalógusában on-line mó-

don keressen. Ebből a kilenc könyvtárból nyolc esetben a Szikla integrált könyvtári rendszert használják, egy esetben pedig a Textlib-et. A Szikla esetében három olyan könyvtárat találunk, ahol nemcsak a Szikla központi keresőfelületére mutatnak a linkek, hanem a saját oldalán egy Szikla keresőfelületet alakítottak ki, ahol az adott könyvtár állományában lehet keresni.

Nyolc-nyolc esetben találhatunk az oldalakon egyéb, a könyvtár által készített adatbázisokat, illetve különgyűjteményeket. Főleg a hangzódokumentumokat és a helytörténeti gyűjteményt tartják fontosnak bemutatni a könyvtárak. Rendezvényre, pályázatokra kilenc könyvtári honlapon találtam utalást. Itt kell megjegyezni, hogy ezeknél az elemeknél igen fontos a frissítés kérdése. Az a honlap, ahol több hónapja nem frissítették például a meghívókat, információközvetítő szempontból nem sokat ér. Egy meghívó vagy egy pályázat az adott dátum után már nem tartalmaz értékelhető elemeket, csak a „könyvtártörténet” oldalon.

A könyvtárak hónapjain megjelenő információk az intézményről

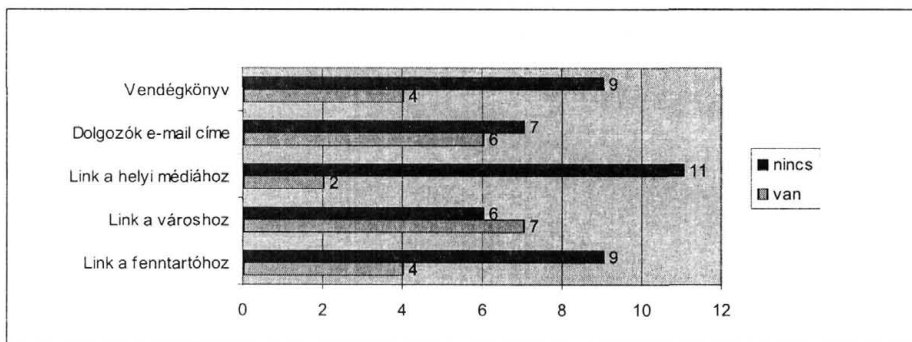

A könyvtárak linkgyűjteményei főleg könyvtári témakörűek. Hét honlapon lehető fel linkgyűjteménynek nevezett menüpont, ezen kívül „elszörtan” is találunk ugrópontokat a külvilág felé. Négy honlap kapcsolódik az intézmény fenntartójához, hét a városhoz és kettő a helyi folyóiratok elektronikus formájához.

Szerencsésnek tartom, hogy a könyvtárak közel felénél a dolgozókkal elektronikusan is fel lehet venni a kapcsolatot, sokat segít ez a gesztus a könyvtár „megszemélyesítésében”. Az interaktivitás másik megtestesítője a „vendégböngésző”, ahová a felhasználók beírhatják véleményüket, ötleteiket. A könyvtárak közel harmada alkalmazta ezt a módszert, tapasztalatom szerint igen kevés sikerrel. A látogatók még nem szokták meg ezt a lehetőséget egy könyvtár honlapján, nem használják ki.

Talán felesleges hangsúlyoznom a gyermekek könyvtárhasználóvá nevelésének fontosságát, aminek a gyermekkönyvtári honlap is része lehetne. Sajnos, csak két olyan városi könyvtár van Pest megyében, ahol a kis olvasók igényeinek és elvárásainak igazán megfelelő oldalakat találtam. Nemcsak az a fontos, hogy a könyvtárhasználati szabályzat „tegező” formában kerüljön fel az oldalra, hanem a tartalmi és formai elemek is összhangban legyenek az életkori sajátosságokkal.

Kapcsolatok – linkek

Nyelvválasztási lehetőség egyetlen könyvtárban áll a látogató rendelkezésére, úgy vélem, ezen (is) van még mit javítani, mint ahogy a fogyatékkal élők számára nyújtott szolgáltatások terén is. Bár a könyvtárak rendelkeznek ilyen jellegű szolgáltatásokkal (hangoskönyvek, bibliobusz, könyv házhozszállítás), a honlapok egyike sem tartalmaz olyan lehetőségeket, amelyek megkönnyíték a fogyatékkal élők információhoz jutását a könyvtári honlapokon.

Honlapstatisztikával, számlálóval négy esetben találkoztam. Ezek az eszközök kétélű fegyverként is működhetnek, mivel a látogatók számát és szokásait is megjelenítik. Ha a számláló sok látogatót regisztrál, pozitív képet sugároz, de ha keveset, akkor épp ellenkező hatást vált ki. Talán ennek tudatában nem tették láthatóvá a honlapkészítők az ilyen irányú statisztikai adatokat. A honlapot előállító magánszemélyek és cégek nevét hat esetben tüntették fel az oldalakon, két esetben a designer cég honlapjára mutató linket is megadták, nem titkolt reklámozási céllal.

A 13 honlappal rendelkező könyvtár közül nyolc küldte vissza a honlapjaira vonatkozó kérdőívet. A válaszokból kiderül, hogy három könyvtár is 2004-ben készítette el a honlapját, a legrégebbi 1997-ben került a világhálóra. Az oldalakat egyenlő arányban készíti hozzáértő kolléga vagy webmester. A költségvetés öt esetben foglalja magába a felmerülő költségeket, pályázati forrásokból származó hozzájárulásról egy könyvtár sem számolt be.

A honlapok tartalmáról és vizuális megjelenéséről három esetben az igazgató dönt, egy esetben a webmester, négy könyvtárban közösen dönt a kollektíva. Az indulás óta a honlapok közül hét változott meg. Főleg aktualizálták az anyagokat, felvezették a változásokat, az új szolgáltatásokról szóló információkat. Új elemek kerültek fel, mint például egy helytörténeti bibliográfia vagy fotóalbum. Két esetben jelezték a könyvtárak, hogy megváltoztatták a honlap formai elemeit.

A jövőben négy könyvtár tervezi, hogy oldalain változtat. Két jelzés érkezett arról, hogy a digitalizált helytörténeti dokumentumokat fel kívánják tenni a könyvtár oldalaira; egy könyvtár pedig jelenleg azon dolgozik, hogy könyvtári katalógusát valós idejű hozzáférésűre alakítsa, tehát a felhasználó ne csak azt lássa, hogy az adott dokumentum megvan-e a könyvtár gyűjteményében, hanem azt is, ha jelenleg kölcsönzésben van. Egy könyvtár tervezi új arculat kialakítását, és egy jelezte, hogy kistérségi információkat szeretne feltüntetni honlapján.

A honlapelemzések táblázatos formában

SZEMPONTRENDSZER ELEMJEI (igen = 0 nem = 1)	VÁROSNEVEK												
	Aszód	Budaörs	Cegléd	Dunaharaszti	Dunakeszi	Érd	Gödöllő	Nagykátán	Nagykovács	Ráckeve	Vác	Vecses	Veregyház
Nyitóoldal belépésre = 0 informatív = 1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1
Menü egylépcsős=0 töblépcsős=1	0	0	1	0	1	0 és 1	0 és 1	0	0 és 1	0	0	0	0
Navigáció oldalon belül	1	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1
Helyzetjelző	1	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1
Belső link	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Külső link	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Olvashatóság jól=0 rosszul=1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Színek, betűtípusok, háttér har- monizál=0 nem=1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Elérhetőségek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nyitva tartás	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dolgozók	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
Szervezeti egységek	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
Könyvtár története	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0
Névadó	1 nincs neve	0	1 nincs neve	1 nincs neve	1	0	1 nincs neve	1	0	0	0	1	1 nincs neve
Alapdokumentumok	1	1	1	0	0	0	0	1	1		0	1	0
Állományinformációk	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
Szolgáltatások bemutatása	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
OPAC	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
Egyéb adatbázis	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Külföldgyűjtemény	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Rendezvények pályázatok	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1
Digitalizált anyag	1	1	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1
Link a fenntartóhoz	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	1	1
Link a városhoz	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1
Link a helyi médiához	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Linkgyűjtemény	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0
Dolgozók e-mail címe	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0
Vendégkönyv	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1
Szolg. fogyaékkal élőknek	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Életrajzi sajtóösszefoglalók	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1
Nyelvváltás	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Számláló vagy Honlap statisztika	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Honlap készítője	0	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0	1

Összefoglalás

Céлом az volt, hogy felmérjem, hogyan használják ki- és fel a Pest megyei városi könyvtárak az internet lehetőségeit. Az a tény, hogy a megyében a városi könyvtárak több mint fele nem rendelkezik saját önálló honlappal, sejteni engedte az eredményt. A felmérés során azonban, véleményem némileg megváltozott. Az általam látott könyvtári honlapok összességében nem mutattak szembetűnő hiányosságokat, sőt kiváló megoldásokat is találtam.

Azonban a tapasztalatok birtokában állíthatom, az intézmények néhány kivétellel még mindig a hagyományos könyvtári feladatokat és feladatmegoldásokat preferálják; igénybe veszik ugyan a modern technika vívmányait, de nem használják ki azok lehetőségeit. A könyvtárak úgy tekintenek a honlapra, mint egy virtuális hirdetőtáblára. Nem élnek az interaktivitás lehetőségével, nem gondolnak arra, hogy a világhálón való jelenléttel az idő és a tér megszűnhet, legalábbis könyvtári viszonylatban.

A Pest megyei könyvtári honlapok nagy része statikus, a felhasználó információkat tud meg a könyvtárról, de nincs arra lehetősége, hogy interaktív módon távolról vegye igénybe a szolgáltatásokat. Az olvasó nem elsődlegesen azért látogat meg egy könyvtári honlapot, hogy megismerje a könyvtár használati szabályzatát, hanem arra kíváncsi, hogy megtalálja-e a számára fontos dokumentumot, talál-e az oldalakon olyan anyagokat, amelyek különlegesek, más helyen nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhetőek. Tipikusan ilyen anyagok például a digitalizált helytörténeti dokumentumok, a könyvészeti ritkaságok, a hagyatékok. Meglátásom szerint ezen a téren még sok tennivaló akad.

Szemléletváltásra van szükség, el kell érni, hogy az intézmény ugyanolyan fontosnak tartsa honlapja fejlesztését, mint szolgáltatásai színvonalának emelését. Meg kell tanulni használni és kihasználni a honlap adta lehetőségeket, mint ahogy néhány Pest megyei könyvtár már megtette. Biztatónak tartom, hogy azok a könyvtárak, amelyek a közeljövőben változtatni kívánnak honlapjukon, elsősorban a digitalizálást és az interaktív katalógus-hozzáférést említik mint feladatot.

Azt azonban nem lehet elvárni az intézményektől és kollégáktól, hogy maguktól, minden segítség nélkül induljanak el ezen az úton. Központi támogatásra van szükség, szakmai konferenciákra, továbbképzésekre, nyílt napokra, ahol a kis könyvtárak dolgozóit is megismertetik a lehetőségekkel. Kidolgozandó lenne egy „ismérv kódex”, amely felhívna a figyelmet a könyvtári honlapok legfontosabb jellemzőire, kötelező, alapvető tartalmára, ötleteket adna az on-line szolgáltatások fejlesztéséhez.

A XXI. században a könyvtárak feladata az, hogy részt vegyenek az információs társadalom fejlesztésében és kiterjesztésében, egyre több és értékesebb elektronikus tartalmat biztosítsanak a világhálón is, ezzel növelve a potenciális könyvtárhasználók táborát. A Pest megyei könyvtárak előtt (is) nagy út áll még, hogy a mindennapi életben is működhessen a jelenlévő jövő intézménye, a „falak nélküli könyvtár”.

Bajnok Tamara

Kompetenciafejlesztés – országos versennyel

A Bod Péter Könyvtárhasználati verseny megálmodói, Ugrin Gáborné és Zsoldos Jánosné könyvtárostanárok a tehetséggondozás, a könyvtárostánári munka kiteljesítéseként fogalmazták meg követelményrendszerét. A verseny kialakult tematikája jól követi napjainkban is azokat a tudástartalmakat, amelyeket a könyvtárhasználati órákon valamennyi diákunk elsajátíthat iskolájában: dokumentumismeretet, könyvtárismeretet és tájékozódást a könyvtárban.

A verseny jól szolgálja a XXI. század magyar közoktatásának törekvéseit is, hiszen a NAT 2003-ban megfogalmazott kulcskompetenciái közül több is fejlesztésre kerül a felkészülés során. Ilyen kulcskompetencia a kommunikációs kultúra. A NAT implementációja a következőképpen fogalmazza meg ennek tartalmát:

„A kommunikációs kultúra a megismerést, a tanulást, a tudást, az emberi kapcsolatokat, az együttműködést, a társadalmi érintkezést szolgáló információk felfogása, megértése, szelektálása, elemzése, értékelése, felhasználása, közvetítése, alkotása.... Középpontjában az önálló ismeretszerzés, véleményformálás és -kifejezés, a vélemények, érvek kifejtésének, értelmezésének, megvédésének a képességei állnak.”

A Bod Péter Könyvtárhasználati verseny kezdetektől fogva kiemelt jelentőséget tulajdonított a tehetséggondozás kapcsán az önálló ismeretszerzés képességének fejlesztésére, mondhatni, ez volt a verseny egyik alapvető célkitűzése.

A XXI. században ehhez erősen kötődnie kell a megszerzett ismeretek megfelelő rendszerezésének és önálló véleményként való megfogalmazásának. Ezért gondolta úgy a 2005–2006. tanév versenybizottsága, hogy a feladatoknak erősen kapcsolódnuk kell – a hagyományokon alapulva – véleményformálás és kifejezés képességének fejlesztéséhez.

Az országos verseny megyei fordulói igen sokszínűek, vannak olyan megyék, ahol csak írásbeli, van, ahol írásbeli és szóbeli megmérettetés során döntenek el az országos döntőbe jutó diákok sorrendjét a könyvtárostanárok.

Budapesten a fővárosi forduló hagyományosan írásbeli és szóbeli versenyt jelent. Ebben az esztendőben a Szerb Antal Gimnázium adott otthont az írásbeli fordulónak, míg a „formabontó” szóbelire a máriaremetei Ökumenikus Általános Iskola könyvtárában került sor.

Formabontó volt a fővárosi szóbeli forduló, hiszen a diákoknak olyan feladatot készítettünk Beély Gábor szaktanácsadó kollégámmal, amely az információszerzés, -rendszerezés képessége mellett az önálló vélemény megfogalmazását, érvekkel alátámasztott kifejtését várta el a versenyzőktől. A projekt módszer elemeinek felhasználásával készítettük a feladatokat.

A diákok reggel kilenckor egy zárt borítékban kapták meg azt az instrukciós levelet, amely a szellemi munka technikájának lépéseit tartalmazta, s amelynek

„végállomása” egy önálló kutatási téma kidolgozása volt. A tanulmányi verseny idei témája az ötvenes évek második felének, 1956-nak a művelődéstörténete. ehhez kapcsolódtak a feladatok is.

Az első kategória tagjai (7–8. évfolyamos diákok) a sport, technikatörténet, öltözködés- és művészettörténet körében kutakodtak. A második kategória résztvevői (9–10. évfolyamosok) ugyanezen időszakban vizsgálták az európai divatot, a hidegháborút kísérő atom- és űrkutatást, a közlekedés- és oktatástörténetet. A versenynek régen része – sok éve különdíjas feladat – a számítógépes információkeresés. Az idej esztendő újdonsága, hogy a gimnazista korosztálytól elvártuk az internet használatát.

Fő feladatuk egy képeslap nagyított verziójának elkészítése volt. Bőven használhatták a kézikönyveket, a História, a Rubicon és a korabeli, 1956-os Élet és Tudomány számait is. Élhettek a CD-ROM adta lehetőséggel is.

A zsűri tagjai elmélyülten figyelték a feladat értelmezését, az anyaggyűjtés fázisát, amelynek végén értékelték a felhasználni kívánt dokumentumtípusok számát, a könyvtári tájékozódás mikéntjét.

Ezt követte a kiválasztott dokumentumok értékelése az információk szempontjából és a jegyzetelés. A cédulakészítés menetét még írásban végezték a diákok, hogy majd egyetemistaként számítógéppel éljenek e munkafolyamat során is. Pontos forrásmegjelölést vártunk valamennyiüktől. A jegyzeteket a zsűri ismét értékelte, és máris hozzá lehetett fogni a felhasználni kívánt képanyag másolásához, ragasztásához, és a képeslap szövegének megírásához.

Az elkészült művek tanúsága alapján van mit tanítanunk a gyerekeknek, hiszen tudatosan láttak munkához a könyvtárban, ügyesen, céltudatosan válogatták ki a számukra legfontosabb információkat, de hogy mi az a képeslap, azt már kevesen tudták igazán. A legtöbben plakátszerűséget készítettek, amelynek volt hátoldala, és az képeslapnyi üzenetet tartalmazott. Volt olyan is, akinek gondot okozott a téma sokszínűsége, és görcsösen ragaszkodott egyetlen személyhez e korból.

Nagy élményt jelentett a kész munkák alapján a versenyzők szöveges beszámolója. Elmondhatjuk, hogy valamennyien összefogottan, témájukra koncentráltan mutatták be a korszak technikai változásait, öltözködését, oktatásügyét vagy éppen közlekedését. Gazdagabban tértek haza, hiszen 1956, a forradalom éve számukra már többet jelent, mint eddig.

A Bod Péter Könyvtárhasználati verseny, amely az Oktatási Minisztérium támogatásával, a Fővárosi Pedagógiai Intézet szervezésében indult el a megújulás, a XXI. század könyvtári kihívásai felé, s majd folytatódik márciusban az írásbeli elődöntővel, április végén pedig Székesfehérvárott az országos szóbeli döntővel, ahol hasonló módszerrel próbáljuk meg kiválasztani az ország legjobb könyvtárhasználó diákjait.

Hock Zsuzsanna

Lányok előnyben?

Hallgatók olvasásszociológiai vizsgálata két felsőoktatási intézményben

Az olvasási szokások vizsgálatára több ötletes módszertani megoldás született már, ám az ezek feltérképezésére vállalkozó tanulmányok között még mindig szép számmal akadnak olyan írások, amelyek szerzői a férfiak és a nők között megfigyelhető különbségekre összpontosítják figyelmüket. Ennek oka abban a számszerű adatokkal is alátámasztható tényben keresendő, hogy a két nem között valóban igen jelentős eltérések mutatkoznak e – napjainkban egyre inkább hanyagolt – kulturális tevékenység különféle dimenzióiban. Ebben a tanulmányunkban a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszékén alakult Regionális Egyetem Kutatócsoport 2005 májusában végzett adatfelvétele nyomán született adatbázist fogjuk vaktatóra az olvasásszociológia szempontjai alapján¹. A kutatás a Debreceni Egyetem egyetemi és főiskolai karainak (Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési, Mezőgazdaságtudományi, Állam- és jogtudományi, Orvostudományi, Bölcsészettudományi, Egészségügyi Főiskolai, Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai, Konzervatóriumi, Közgazdaságtudományi, Műszaki Főiskolai, Természettudományi Kar), valamint a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskolának a negyedik évfolyamos hallgatóira irányult, így elemzésünk – a tárgyául választott 885 fős minta révén – egy speciális csoport: a felsőfokú tanulmányaikat folytató diákok olvasási jellemzőibe enged bepillantást. Bár ezek sohasem függetlenek a teljes művelődési tevékenységrendszer más elemeitől, úgy véljük, hogy különösen fontos megismernünk a – megszokott kifejezéssel élve – jövő értelmiségének tekinthető fiatalok könyvhasználati szokásait, hiszen az olvasók lassan fogyatkozó táborában ők lehetnek azok, akik megőrzik a nyomtatott kultúra presztízsét.

Hipotézisek

Korábbi vizsgálatok eredményei szerint a nők az olvasás mennyiségi és minőségi dimenzióiban is jobb mutatókkal rendelkeznek férfitársaiknál. Kegyesné (2001) tanulmányában arra mutat rá, hogy az általános iskolás korú lányok rendszerint több könyvvel rendelkeznek, gyakrabban járnak könyvtárba, és egy-egy tanulmányi évben több könyvet olvasnak el, mint a fiúk². Több kutató is felhívja a figyelmet arra, hogy az *olvasási motívációk* és az *olvasás gyakorisága* terén is éles különbség figyelhető meg a két nem között, annak köszönhetően, hogy számukra nem csupán az olvasmányok értéke más, hanem azok szerepe is³. Míg például a könyv olvasás ma-napság inkább nőies tevékenység, azaz a rendszeres könyv olvasók között nagyobb arányban találunk nőket, addig a férfiak – akik elsősorban ismeretszerzés céljából

olvasnak – szívesebben forgatnak valamilyen sajtóterméket. Az egyáltalán nem olvasók táborában is magasabb a férfiak aránya. Végezetül az *olvasmányszerkezet* vonatkozásában is kirajzolódnak eltérések a két nem között: egyfelől inkább a nőkre jellemző a szépirodalom olvasása, másfelől a férfiak és nők olvasmányválasztásai-ban is megfigyelhetők tendenciózus különbségek – akár az irodalmi alkotások mű-faji kategóriáit, akár hatásstruktúrájukat, akár az olvasmányokból kirajzolódó él-ményalakzatokat vesszük górcső alá.

A szakirodalmi háttér által felvetett szempontok alapján egyrészt tehát azt felté-teleztük, hogy a lányok nagyobb saját könyvtárral rendelkeznek, sűrűbben járnak könyvtárba, és általában gyakrabban is olvasnak, mint férfi hallgatótársaik. Az ol-vasási gyakoriság kérdését részletesebben is megvizsgáltuk: hipotéziseink szerint a szépirodalom olvasásának terén a lányoké az elsőbbség, azonban a szakirodalom olvasásában nem feltételeztünk szignifikáns eltérést a két nem között. Az olvas-mányválasztás irányában haladva tovább, beemeltük elemzésünkbe az újságolvasá-si szokásokat is, és a korábbi kutatási eredményekből kiindulva úgy véltük, hogy e téren a férfiak lesznek aktívabbak, azaz ők veszik kezükbe gyakrabban a különféle sajtótermékeket. Adatbázisunk végezetül lehetőséget adott annak vizsgálatára is, hogy élnek-e a hallgatók a világháló kínálta olvasási lehetőségekkel. Hipotézisünk szerint – noha a fiúkra jellemzőbb az aktívabb internethasználat – a nemek között a hagyományos olvasmányformák terén megfigyelt különbségek az elektronikus kí-nálat esetében is érvényesülnek, vagyis a lányok nagyobb arányban olvasnak szép-irodalmat, a fiúk pedig sajtótermékeket az interneten.

Általános eltérések

Az egyén könyveinek száma, a könyvtárba járás, illetve az olvasás gyakorisága tulajdonképpen olyan alapvető olvasásszociológiai mutatók, amelyek önmagukban is hangsúlyos különbségekre világíthatnak rá az összehasonlított csoportok – ese-tűnkben a férfi és női hallgatók – olvasási szokásaiban. Ahogyan a hipotéziseink ismertetése során utaltunk rá, mindhárom változó esetében a lányok előnyösebb helyzetére számítottunk. Amint első táblázatunkból látható, a saját könyvtár nagy-ságának tekintetében feltevésünk csak részben igazolódott be:

Könyvek száma (darab)	Fiú	Lány
0–20	28,1	15,5
21–100	46,3	52,9
101–300	18,9	22,9
301–500	1,4	5,6
500 felett	5,3	3,0
Érvényes válaszok száma (100%)	285	567

Bár a fiúk között nagyobb arányban találunk olyanokat, akik csupán elenyé-szően kevés számú könyvvel rendelkeznek, a másik oldalon, az 500 könyvnél többet „birtoklók” táborában is nagyobb arányban képviseltetik magukat. Ha azonban összevonnuk a két legfelső kategóriát – ezt a lépést egyébként az e ka-

tegoriákra jutó kis elemszám miatt célszerű is megtennünk –, azt találjuk, hogy összességében a lányok tulajdonában valóban több könyv van⁴. A könyvtárlátogatás gyakorisága tekintetében még szembeötlőbbek a két nem közötti különbségek.

Könyvtárba járás gyakorisága	Fiú	Lány
Naponta	6,2	7,7
Hetente többször	14,1	21,4
Hetente egyszer	15,9	21,2
Havonta egyszer	24,5	31,0
Ritkábban	32,8	16,6
Soha	6,6	2,1
Érvényes válaszok száma (100%)	290	571

Amint a táblázat adataiból láthatjuk, a férfihallgatóknak csaknem 40 százaléka még havi gyakorisággal sem jár könyvtárba, sőt körükben nagyobb azok aránya, akik saját bevallásuk szerint sohasem fordulnak meg ott. Ezzel szemben a lányoknak majdnem egyharmada havonta legalább egyszer elmegy a könyvtárba, ám 40 százalékuuk esetében ez heti rendszerességgel történik. Sajnos, a hallgatók könyvtárhasználati szokásairól nem rendelkezünk bővebb adatokkal. Érdekes és fontos lenne részleteiben ismernünk, hogy milyen könyvtári szolgáltatásokat vesznek igénybe, mely könyvtárakat látogatják, mit is értenek pontosan „könyvtárba járás” alatt. Mindamelllett úgy gondoljuk, hogy bizonyos alapvető tendenciák érzékeltetésére a fenti eredmények is alkalmasak, és mindenképpen árnyaltabbá teszik azt a képet, amelyet a férfi és női hallgatók kulturális tevékenységének különbségeiről az olvasásszociológia eszközeivel kívánunk megrajzolni.

Térjünk át a diákok olvasási szokásainak vizsgálatára, és vegyük elsőként szemügyre, hogy valóban gyakrabban olvasnak-e a lányok, mint a fiúk. Adatbázisunk tanúsága szerint igen:

Olvasás gyakorisága	Fiú	Lány
Nem	7,2	3,3
Nagyon ritkán	24,8	17,2
Időnként	43,4	46,8
Gyakran	24,5	32,7
Érvényes válaszok száma (100%)	290	575

Általánosságban elmondható – s ez a fenti táblázatból is nyomon követhető –, hogy a férfiak között magasabb azok aránya, akik nem vagy csak nagyon ritkán olvasnak; továbbá amíg a férfiaknak megközelítőleg negyede vallotta magáról, hogy gyakran olvas, addig a nőknek egyharmada – azaz nagyobb arányban találunk körükben aktív olvasókat. Szignifikáns különbség volt a két nem között a kérdézt megelőző egy évben elolvasott könyvek számának tekintetében is: a fiúk átlagosan 11,37 könyvet, a lányok pedig 16,77 könyvet említettek.

Az olvasmányszerkezet különbségei

Az eddigiekben láthattuk, hogy néhány alapvető olvasásszociológiai dimenzióban statisztikailag is alátámasztható különbségek vannak a férfi és női hallgatók között, azaz első hipotéziseink igazolást nyertek. Haladjunk tovább vizsgálódásainkban a diákok által preferált olvasmánytípusok mentén, és ellenőrizzük azon feltételezésünket, amely szerint a lányok gyakrabban olvasnak szépirodalmat, ám a szakirodalom-olvasás gyakoriságában nincs szignifikáns különbség a két nem között.

Szépirodalom olvasásának gyakorisága	Fiú	Lány
Naponta	4,2	7,1
Hetente többször	10,6	15,3
Hetente	8,1	9,3
Havonta többször	11,3	13,6
Havonta	14,1	22,6
Évente	17,6	15,5
Nem olvas szépirodalmat	34,2	16,6
Érvényes válaszok száma (100%)	284	567

A táblázat azt mutatja, hogy a lányok körében magasabb azok aránya, akik gyakran vagy viszonylag gyakran szépirodalmi alkotást is a kezükbe vesznek. A fiúk, sajnos, csak a szépirodalmat nem olvasók között tettek szert jelentős „előnyre”: több mint egyharmaduk sorolható ebbe a kategóriába. Hipotézisünk második fele is igazolást nyert: eszerint a szakirodalom olvasásának gyakoriságában nem találtunk statisztikailag is alátámasztott különbséget a két nem között.

Tanulmányunk elején már utaltunk arra, hogy korábbi kutatások a férfiak és nők olvasmányválasztásának különbségeit a két nem eltérő érdeklődésére vezették vissza: ezek szerint a nők inkább érzelmi feltöltődésre vágyanak, a férfiaknál az ismeretszerzés igénye dominál. Ennek megfelelően az előbbieket inkább a szépirodalom – zömében a regények – felé fordulnak, az utóbbiak pedig a folyóiratok olvasását preferálják. Saját eredményeink csak kis mértékben támasztották alá ezt az elgondolást.

Hetilapolyvasás gyakorisága	Fiú	Lány
Nem	15,9	9,1
Nagyon ritkán	14,1	12,3
Időnként	35,7	44,0
Rendszeresen	34,3	34,6
Érvényes válaszok száma (100%)	283	563

Míg a napilapok olvasásának gyakoriságában nem volt szignifikáns különbség a két nem között, addig láthatjuk, hogy a hetilapok esetében épp a lányok között találunk nagyobb arányban olyan hallgatókat, akik időnként vagy rendszeresen olvasák ezeket.

Havilapoltvasás gyakorisága	Fiú	Lány
Nem	15,9	13,2
Nagyon ritkán	19,1	19,9
Időnként	31,4	42,2
Rendszeresen	33,6	24,7
Érvényes válaszok száma (100%)	283	562

Úgy tűnik tehát, hogy mintánkban – az utolsó előtti tanévüket végző egyetemi és főiskolai hallgatók körében – a lányok a folyóiratok olvasása terén is kedvezőbb mutatókkal rendelkeztek. Ezt a képet csak némileg árnyalja, hogy a férjhallgatók között nagyobb arányban voltak a havilapokat rendszeresen olvasók⁵.

Internethasználat és olvasás

Míndezek után térjünk át hipotéziseink utolsó körének vizsgálatára, amelyben a világháló által kínált olvasási lehető égek kihasználásának nemenkénti eltéréseit feltételeztük. Úgy gondoltuk, ahhoz, hogy összefüggéseiben érthessük meg az interneten elérhető szépirodalmi alkotások és a folyóiratok webes változatainak olvasási gyakoriságait, illetve az e téren várható különbségeket, elsőként alapvető ismeretekkel kell rendelkezniünk a diákok internethasználati szokásairól. Ehhez négy változó mentén hasonlítottuk össze fiúkat és a lányokat: megvizsgáltuk az e-mailezés és chat-elés gyakoriságát, valamint azt, hogy milyen időközönként barangolnak az interneten és töltenek le onnan anyagokat. Minden esetben szignifikáns különbségeket találtunk a két nem között, ez alkalommal a férjhallgatók javára: napi gyakorisággal ők végzik nagyobb arányban a felsorolt tevékenységeket, sőt hetente egyszer vagy többször is – kivételt ez alól csupán az e-mailek elolvasása jelentett, mert itt az iménti kategóriákban nagyobb volt a lányok aránya. A legszembeeszőbb eltérést a chat-elés esetében találtunk: a lányok 72 százaléka egyáltalán nem használja ilyen célokra az internetet; a fiúk esetében ez az arány 54 százalék; talán nem meglepő ezek után, hogy a fiúk körében gyakoribb az elektronikus kapcsolattartásnak, ismerkedésnek ez a módja.

Internethasználat		Fiú	Lány
Interneten szörfözés gyakorisága	Naponta	42,4	20,5
	Nem végzi	8,3	11,8
	Érvényes válaszok száma (100%)	288	570
Internetről letöltés gyakorisága	Naponta	30,5	6,1
	Nem végzi	6,9	19,2
	Érvényes válaszok száma (100%)	288	572
E-mailezés gyakorisága	Naponta	34,6	20,9
	Nem végzi	9,9	12,2
	Érvényes válaszok száma (100%)	292	565
Chat-elés gyakorisága	Naponta	9,1	3,3
	Nem végzi	54,0	72,0
	Érvényes válaszok száma (100%)	287	569

Problémafelvetésünkhöz visszakanyarodva azt vizsgáltuk meg ezek után, hogy a gyakorisági mutatók terén – az előbbiek ellenére – érvényesülnek-e a nemek között a hagyományos olvasmányformák esetében megfigyelt különbségek.

Szépirodalom olvasása az interneten	Fiú	Lány
Nem	64,2	53,6
Néha	27,0	34,9
Gyakran	8,8	11,6
Érvényes válaszok száma (100%)	285	562

Az interneten közzétett szépirodalom olvasása kapcsán megfogalmazott hipotézisünk igazolást nyert. A táblázatban jól látható, hogy a lányok körében nagyobb népszerűségnek örvendenek az elektronikus formában publikált irodalmi alkotások, a fiúkhöz viszonyítva nagyobb arányban olvassák azokat. Ez – annak ismeretében, hogy a fiúk alapvetően nagyobb mértékben és gyakrabban használják az internetet – nem pusztán árnyaltabbá teszi a két nem olvasási szokásai közötti különbségekről megrajzolt képünket, hanem mintegy fel is erősíti e különbségeket; azt mondhatjuk, hogy a szépirodalom-olvasás jellemzően női tevékenység.

Az interneten hozzáférhető sajtótermékeket viszont a férfiak olvassák nagyobb arányban – vagyis ezzel kapcsolatos előzetes feltevésünk is megerősítést nyert. A táblázatból láthatjuk, hogy míg a lányoknak több mint fele csak néha olvas elektronikus folyóiratokat, addig a férfiak 50 százaléka gyakran teszi ezt.

Sajtótermékek olvasása az interneten	Fiú	Lány
Nem	13,4	16,6
Néha	36,6	52,0
Gyakran	50,0	31,3
Érvényes válaszok száma (100%)	290	565

Végezetül megvizsgáltuk azt is, hogy volt-e statisztikai eltérés a diákok között az interneten közzétett szakmai tanulmányok olvasásának vonatkozásában. Eredményeink megegyeztek a szakirodalom-olvasás gyakorisága terén megfigyelttel, azaz ebben az esetben sem volt szignifikáns különbség a férfi- és a női hallgatók között.

Összegzés

Összességében azt mondhatjuk, hogy kiinduló hipotéziseink jelentős része helytállónak bizonyult, eredményeink arról tanúskodnak, hogy a lányok számos olvasásszociológiai dimenzióban kedvezőbb mutatókkal jellemezhetők, mint a fiúk. Még olyan területeken is nagyobb olvasói aktivitást mutattak – gondoljunk csak a folyóiratok olvasásának gyakoriságára –, amelyeken a korábbi vizsgálatok alapján inkább a férfiak szoktak jeleskedni. Az elemzésünk nyomán született kutatási tapasztalataink újabb bizonyítékkal támasztják alá továbbá azokat a – tőkefajták

vizsgálata kapcsán megszületett – feltevéseket, amelyek szerint a lányok a fiúknál kedvezőbb helyzetben vannak a saját kulturális erőforrások tekintetében⁶.

Tanulmányunk zárásaként vessünk egy pillantást a hallgatók olvasási szokásainak olvasmányszerkezeti vonatkozásaira, pontosabban annak egy elemére! Bár adatbázisunk arra nem nyújtott lehetőséget, hogy nemenkénti összehasonlítást végezzünk, tanulságos kiegészítésül szolgálhat a fentiekben elmondottakhoz utolsó táblázatunk, amelyet a diákok által megnevezett legkedvesebb szerzők listájából állítottunk össze⁷.

**A hallgatók kedvenc szerzői, az említések gyakorisága alapján
(N = 885)**

Magyar szerzők	Említések gyakorisága	Külföldi szerzők	Említések gyakorisága
Jókai Mór	23	Agatha Christie	24
Lőrincz L. László	18	Stephen King	18
Márai Sándor	14	Danielle Steel	18
Rejtő Jenő	13	Isaac Asimov	11
Wass Albert	12	Robert Merle	10
Szabó Magda	9	Jane Austen	9
Móricz Zsigmond	8	J. R. R. Tolkien	8
Mikszáth Kálmán	7	Robin Cook	8
Vámos Miklós, Kosztolányi Dezső, Gárdonyi Géza, Vavyan Fab-le	4	Dosztojevszkij, Paolo Coelho	7
Ormos Mária, Havas Henrik, Ady Endre, Földi Pál, Vujity Tvrtko	3	George Orwell	6
Arany János, Csáth Géza, Fekete István, József Attila, Karinthy Frigyes, Müller Péter, Németh László	2	Milan Kundera	5

A neves hazai olvasáskutatók már többször felhívták a figyelmet a magyarországi olvasási kultúra egyfajta westernizációjára; a nyugatról beözönlő műveknek, és elsősorban napjaink amerikai lektúr-irodalmának népszerűségét saját megfigyeléseink is alátámasztják. A magyar szerzők listája kedvezőbb, egyszersmind változatosabb képet mutat: a hazai irodalom régi nagyjai – Jókai, Móricz, Mikszáth – mellett költőink, kortárs íróink is helyet kaptak a gyakran említett kedvencek „élmezőnyében”, Földi Pálnak és Ormos Máriának, mint kedves szerzőnek az említése pedig komoly történelmi érdeklődésre utal. Természetesen a teljes lista ennél jóval árnyaltabban festi le a Debreceni Egyetem diákjainak olvasói ízlését, összesítésünk azonban olyan tendenciákat tükröz, amelyek mindenképpen gondolkodásra késztetnek a holnap diplomásainak kulturális fogyasztásával és művelődési igényeivel kapcsolatban.

JEGYZETEK

- 1 Köszönettel tartozunk Gereben Ferencnek nagylelkű segítségéért, amellyel legutóbbi olvasásszociológiai vizsgálatának kérdőívét a rendelkezésünkre bocsátotta.
- 2 Kegyesné Szekeres Erika: A fiúk és a lányok eltérő olvasási szokásairól. = Iskolakultúra, 2001. 5, 31–37. p.
- 3 Schlemmer Éva: Nemi szerepek és olvasási szokások. = Valóság, 2002. 12. 19–37. p.; H. Sas Judit: Az olvasást befolyásoló tényezőkről. In: Az olvasás anatómiája – szociológiai tanulmányok (szerk.: Hajdú Ráfi Péter–Kamarás István). Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1982. 47–82. p.
- 4 A különbségek lehetséges okaival – a terjedelmi kötöttségek miatt – e tanulmány keretei között nem kívánunk részletesebben foglalkozni.
- 5 Az újságolvasás terén mutatkozó különbségek értékelésekor fontos felhívunk a figyelmet arra, hogy ebben az elemzésben nem törekedtünk az olvasott sajtótermékek csoportosítására. Hazai kutatások egyébként is arra mutattak rá, hogy a médiafogyasztási szokások átalakulásával a bulvárlapok népszerűsége „felzárkózott” az országos napilapoké mellé (Gulyás Ágnes: Bulvárlapok a rendszerváltás utáni Magyarországon. = Médiautató, 2000. 1, 18–31. p.), így valószínűsíthetjük, hogy a mintánkba került hallgatók egy bizonyos része is e lap típust kedveli elsősorban.
- 6 Fényes Hajnalka–Pusztai Gabriella: Férfiak hátránya a felsőoktatásban egy regionális minta tükrében. Kézirat. 2004. Debreceni Egyetem, Neveléstudományi Tanszék
- 7 A diákok a „Ki a kedvenc szerződ?” kérdésre tetszőleges számú választ adhattak. Elemzésünkben több szerző említése esetén mindig az első nevet vettük figyelembe.

Kóródi Márta

Felhívás Füzéki István Emlékérem adományozására

Dr. Füzéki Bálint testvére, az 1956-ban hősi halált halt Füzéki István könyvtáros emlékére díjat alapított. Az emlékérmeket minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben, években a legtöbbet tette, kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások vagy tudományok terén.

A díjat öttagú kuratórium fogja odaítélni.

A díjnak ebben az esztendőben különös jelentőséget ad az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége kéri, hogy aki méltó személyről tud, tegyen javaslatot 2006. szeptember 15-éig, és küldje meg indoklással együtt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete címére. (1054 Budapest, Hold u. 6.)

(A Füzéki István Emlékérem alapító okirata a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2002. decemberi számának 27–28. oldalán olvasható.)

A Publika Magyar Könyvtári Kör 2005. évi rövidített szakmai és pénzügyi beszámolója

A Publika Magyar Könyvtári Kör a Petőfi Irodalmi Múzeumban tartotta évi közgyűlését 2006. április 5-én az alábbi napirenddel:

- Beszámoló a 2005 évi tevékenységről.
- Pénzügyi beszámoló.
- Az Ellenőrző Bizottság jelentése.
- A 2006 évi tervek.
- Egyebek.

A közgyűlést Biczák Péter elnökségi tag vezette, a beszámolókat Billédi Ferencné elnök tartotta.

Az egyesület eredményes évről adhatott számot, a programokban igen sokan közreműködtek, alátámaszthatják személyesen az elért eredményeket. Kiemelte a Calimera projektben való munkákat, a projekt beszámoltatását nemzetközi ellenőrök végezték. Magyarországon sokan vettek részt a programok megvalósításában ellenszolgáltatás nélkül. A határon túli rendezvények sorát folytatta a Publika 2005-ben is, a szakmai utak alkalmával jó kapcsolatokat sikerült kialakítani. Több új tag is belépett a szervezetbe, pl. a Budapesti Műszaki Főiskola könyvtárából, Pásztórol stb. Partnereket három projekthez is sikerült találni. A hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására vonatkozó ismeretanyagot kötetbe rendezte a Könyvtári Intézet, ebben a munkában a Publika támogatóként szerepelt. Köszönet illeti mindazokat, akik tevékenyen segítettek a Publika munkáját, ezzel növelve jó hírét is, mind hazai, mind európai szinten.

Hivatal Nándorné az Ellenőrző Bizottság beszámolóját ismertette.

A beszámolókat a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

A PMKK 2005. évi gazdálkodását az egyszerűsített mérleg mutatja be:

Nyitás

Bank	1 843 797
Pénztár	75 958

Összesen: 1 919 755

Közhasznú tevékenységből származó bevétel	17 253 432
Tagdíjbefizetés	92 500
Egyéb bevétel NKA	1 658 610

Összes bevétel 19 004 542

Megbízási díj	2 782 380
TB	324 589
Nyugdíjbiztosítás	798 372
Magánnyugdíj pénztár	23 177
SZJA	1 131 439
Anyag jellegű költség	857 323
Egyéb költség	11 253 488

Összes költség 17 170 768

Záró pénzkészlet 2005. 12. 31.

Bank	3 597 326
Pénztár	156 203

Összesen 3 753 529

A Publika Magyar Könyvtári Kör vezetősége megköszöni minden közreműködőnek, tisztségviselőnek az elmúlt évben végzett munkát, és a továbbiakban is számít aktív részvételükre.

Regionális kapcsolatok – Európai együttműködés

A fenti címmel rendezett nemzetközi könyvtárszakmai konferenciát március 23-a és 25-e között Nyíregyházán, a felújított Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár konferenciatermében az OSZK Könyvtári Intézete, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Kárpátok Eurorégió Nemzetközi Titkárság Magyar Nemzeti Iroda (Nyíregyháza), valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht. mint együttműködő partnerek. A szokványos könyvtári konferenciákhoz szokottaknak már a szervezők sokasága is feltűnhet: nem szokás ennyi és ekkora apparátust mozgósítani egy háromnapos konferencia megszervezéséhez. És ha valaki áttekinti-áttekintette a konferencia programját, zavara csak növekedhetett. Röviden ismertetjük a „műsort”: Sértő-Radics István (az Európai Unió Régiók Bizottsága Magyar Nemzeti Delegáció elnöke, az EU Régiók Bizottsága Küllügyi Bizottsága első alelnöke): *Az interregionális együttműködés szerepe az Európai Unió kulturális és tudományos integrációjában*; Gunilla Konradsson (az IFLA Közkönyvtári Szekció tagja, a malmői Városi Könyvtár igazgatója): *A közkönyvtárak jövője – együttműködés a társadalom különböző szegmenseivel*; Majorné László Brigitta (a Kárpátok Eurorégió Nemzetközi Titkárság elnöke): *A Kárpátok Eurorégió kulturális missziója*; Tisza András (a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht. igazgatója): *Magyarország interregionális együttműködési lehetőségei*; Julia Nagyova (Visegrádi Alap, Pozsony): *A Visegrádi Alap – együttműködés – kihívások*; Billédiné Holló Ibolya (a PUBLIKA Magyar Könyvtári Kör elnöke): *Kinek az érdeke? Könyvtári projektek az Európai Bizottság támogatásával*; Nagy Mihály (a NKÖM Stratégiai Tervezési és EU Koordinációs Főosztály vezetője): *A könyvtárak fejlesztési lehetőségei a 2007–2013 közötti időszakban*; Zongor Attila (a KulturPont Iroda igazgatója): *A kultúra és az Európai Unió*. De az előadásokkal legalábbis egyenrangú események voltak a remekül megszervezett kerekasztal-beszélgetések, részint a települési könyvtári ellátás irányairól a résztvevő országokban (Lengyelország, Szlovákia, Románia, Ukrajna, Magyarország), részint a regionális és interregionális szolgáltatások tapasztalatairól.

Manapság egyre divatosabb a nemzetállamok szuverenitás-vesztéséről (radikálisabbak szerint elhalásáról) beszélni, a nagyobb integrációk (például az Európai Unió) térnyeréséről elmélkedni, illetve egy ez utóbbival párhuzamos folyamatról, a regionalizmus kialakulásáról, megerősödéséről szólni. Bármennyire helytelen valamelyik szélsőség egyedüli figyelembevételé, tény, hogy mindegyik tendencia jelen van a társadalomban, gazdaságban, politikában és kultúrában is. Hármas osztatú rendszerekről, egymásba épült vagy fokozatosan egymásba épülő képződményekről van szó. Ha elhagyjuk is a társadalmi, gazdasági és politikai vonatkozásokat, a kultúra terepében egymagában is hatalmas problémát takar ez a hár-

masság. Dehát itt és most mégcsak nem is a kultúra kérdései tétettek az asztalra, hanem a könyvtáraké, a könyvtárügyé. Mit jelent mindez a könyvtárak, a könyvtárügy vonatkozásában? Vagyis, immáron az előadók nyelvén szólva: hogyan képzelhető el és hogyan valósítható meg európai uniós integráció és regionális elkülönülés? Milyen kapcsolatok lehetségesek egyáltalán régiók és régiók között? A különböző nemzetállamok hogyan „hullanak szét” régiókra, illetve hogyan szerveződnek olyan régiók (visegrádi vagy Kárpátok Eurorégió stb.), amelyek nem veszik figyelembe az országhatárokat? Milyen együttműködések és kik között lehetségesek? Milyen kihívásokat jelent mindez? E kihívások mit jelentenek könyvtárakra, könyvtárügyre lefordítva? Egyáltalán, hogyan állanak a különböző országokban és régiókban jelenleg a könyvtárak, a könyvtárügy? Vannak-e hasonlóságok, azonosságok, eltérések, radikális különbségek stb.? Kinek, hol és milyen hátrányokat kell ledolgoznia? Ki kinek és miért segíthet? Lehetséges-e olyan együttműködési struktúrákat kialakítani, amelyek érdekre alapozódnak (tehát erősen motiváltak), de mindegyik fél számára hasznosak? Vannak-e (és ha igen, milyen) kétoldalú, többoldalú, mindenoldalú együttműködési modellek? E modellek közül milyen szempontokból lehet vagy kell választani? Mint az előadások címéből is látható, ilyen és hasonló kérdések álltak a konferencia középpontjában. A kerekasztal-beszélgetések során először ki-ki bemutatkozott, elmondta, az ő országában, illetve az ő kisebb régiójában ma mi a helyzet. Mik a kardinális kérdések és problémák, „hol szorít a cipő”? Azután ki-ki elmondta, milyen határokon túli, határokon átnyúló további problémákat lát; ezek mennyire jelentenek nehézséget, illetve mennyire és miben pozitív kihívást, netán segítséget, netán ösztönzést stb. A határok ezen a szinten még a közvetlen határokat jelentették. De hamar felmerültek a több határon is átnyúló kérdések, az Európai Unió belüliek, illetve az azon kívüliek. Van-e, lehetséges-e ennyiféle kapcsolatrendszerben egyszerre mozogni? Vannak-e, lehetnek-e prioritások a kapcsolatok felvételében, alakításában?

A kívülről úgy vélhetné, hogy az előadások elméleti-teoretikus kérdéseket boncoltak, a kerekasztal-beszélgetések pedig a praktikumot, a gyakorlatot vették górcső alá. Korántsem így történt. Nemcsak egy-egy nagyelőadás volt eminenter gyakorlati jellegű–irányultságú, a teoretikusabb megközelítés módúak is rendre gyakorlati kérdésekbe fordultak, vagy éppen a mindennapok praktikumából kiindulva „emelkedtek” az elmélet magasabb régióiba. A kerekasztal-beszélgetések résztvevői, pedig korántsem csak könyvtáraik, régióik, országaik problémáit mutatták be, azt is érzékeltették, hogy mindennapi tevéységük-vevésük közepette milyen megfontolások vezérlik őket, miért döntöttek egyik vagy másik megoldás, modell mellett vagy ellen. Ha a települési könyvtári ellátás irányait taglalták a résztvevők, nemcsak arról szóltak, hogy milyen – sokszor iszonyú – nehéz helyzetben vannak (nemcsak minálunk, mindenütt a környéken) a kistelepülések könyvtárai, nemcsak azt pertraktálták, hogy milyen súlyos anyagi és szellemi, társadalmi és szakmai okai vannak a lemaradásoknak, az ellátatlanságoknak, hanem azt is bőszégesen boncolgatták, milyen példák lebegnek a szemük előtt, milyen megoldásokat ismernek vagy dolgoztak ki, hogyan vélik az egyiket vagy másikat „bevetni” a helyzet javítása, megoldása érdekében. A nagyelőadások pedig korántsem ragadtak le az olyasféle – erősen teoretikus – fejtegetéseknél, mint hogy mi a szerepe az Európai Unió kulturális és tudományos integrációjában a regionális (interregio-

nális) együttműködésnek, hanem – gyakorlati példák sokaságának felvillantásával – arra keresték a választ, milyen módozatai vannak az interregionális együttműködéseknek, ezeknek mi a hozama önmagukban és milyen előnyök származnak belőlük az – egészen más síkon – szerveződő uniós integráció számára. Biztonsággal leszögezhetjük, hogy előadások és kerekasztal-beszélgetések voltaképpen egyetlen nagy témát jártak körül, méghozzá azt, amire előljáróban utaltunk: a nemzetállami, a nagyobb (uniós) integrációk és a regionális szerveződések egymást feltételező kapcsolatrendszerét.

Ám a konferencia nem maradt meg ennél a mégoly fontos és valamennyi elágazásában talán soha ki nem meríthető problematikánál. Bizony igen sok szó esett az uniós projektekről is (elsősorban az olyanokról, mint a Publica, a Pulman, a Calimera vagy a Minerva), de arról is, hogyan szerezhet tudomást a könyvtáros a pályázati lehetőségekről, milyen módon lehet „eladni” a könyvtári célú fejlesztéseket nagyobb „csomagok” részeként stb. Hisz, ez az integráció egyik nagy nívója, csak nagyobb „csomagokban”, nagyobb csomagokkal, csomagtervekkel van esélye bárkinek is arra, hogy támogatásokhoz, uniós pénzekhez jusson. Az is kiderült – nemcsak az előadásokból, de a kerekasztal-beszélgetések vitáiból is –, hogy korántsem valamiféle álorcáskodásról van itt szó. Nem álcázni, nem elrejtteni kell vagy szükséges a könyvtári igényeket, célokat, vágyakat, hanem integrálni kell őket a nagyobb projektekbe, mint azok szerves, kihagyhatatlan részeit, mint azok megvalósulásának megvalósításának feltételeit, motorjait vagy sine qua non-jait.

És persze nem hiányoztak a konferencia anyagából a viszonyítási pontok felvázolásai sem. Nemesak régi svédországi ismerősünk, Gunilla Konradsson asszony, a malmői Városi Könyvtár igazgatója (sokszor járt Magyarországon, a 3K egy régebbi számában Vajda Kornél készített vele interjút) szólt arról, hogy – szerinte és a svédek, a svéd fejlődés logikája szerint – merre tartanak a könyvtárak, a tendenciákat szinte minden előadó jelezte vagy éppen gazdagon taglalta is. És ezek az értelmezések korántsem ragadtak le az elektronikus, virtuális könyvtár immáron közhelesnek tűnő képleteinél. Sokkal inkább arról volt szó, miként integrálhatja a könyvtár a társadalom legkülönbözőbb „szekvenseinek” igényeit, kívánságait, hogyan mehet elébe tendenciáknak, amelyek mindenütt láthatók, kitapinthatók.

Talán nem felesleges felhívunk arra olvasóink figyelmét, hogy a 3K-nak e száma élén olvasható tanulmány, *Nagy Mihály* írása ezen a konferencián hangzott el. Nem egyszerűen a tényre hívnánk fel a figyelmet, hanem arra, hogy a fent bemutatott konferencia tulajdonképpen „háttér” ennek az expozénak, mert mindaz, ami a konferencia témája volt, képezte és képezi az alapját annak, amit a magyar könyvtárak fejlesztési lehetőségeiről el lehet mondani. A stratégiai terv nem íróasztalnál kifundált teória, hanem az összes tendencia és fejlődési modell figyelembevételével megalkotott projekt.

A nyíregyházi konferencia bizonyosan a mostani idők egyik legjelentősebb, leggazdagabb hozadékú könyvtári összejövetelei közül való volt. Anyagával megismerkedni minden könyvtáros számára fontos lenne. (Úgy tudjuk, meg fog jelenni teljes anyaga.) Hála érte a szervezés legnehezebb terhét viselő, a konferenciát „levezenylő” nyíregyháziaknak, személy szerint is *Nagy László* igazgatónak, *Bihari Albertné* igazgatóhelyettesnek és *Zselinszky Lászlóné* főtanácsosnak.

Ládi László

MATARKA – Szakmai találkozó

Bevezető, néhány adat a szolgáltatásról

A MATARKA (MAgyar folyóiratok TARtalomjegyzékeinek KEReshető Adatbázisa) 2002 tavaszától létezik, bár ezt a nevet és domainnevet (www.matarka.hu) 2003 elején kapta. Azóta óriási fejlődésen ment keresztül, egyrészt az adatbázis rekordjainak száma gyarapodott, másrészt az adatbázist készítőik száma nőtt, harmadrészt a szolgáltatás minősége is javult, hiszen a MATARKA egyre több lehetőséget kínál használóinak, akiknek száma a bevitt folyóiratok, rekordok számának növekedésével arányosan szintén egyre jobban emelkedik.

Az előző megállapítások alátámasztására néhány adat:

Az adatbázist jellemző szám adatok (2006. április 9.):

Folyóiratok száma:	373
Szerzők száma:	64 037
Cikkek száma:	265 009
Szerzős cikkek száma:	206 939
Ugrópontok száma:	31 851

Az adatbázis készítői részletesen a <http://www.matarka.hu/other/member.php> oldalon soroltnak fel, összesen 21 könyvtár és 12 folyóirat-szerkesztőség.

Használati statisztika

Év	Keresés	Folyóiratok	Indexek	Összesen
2004 összesen	94 929	39 637	12 556	147 122
2005 összesen	165 896	73 828	12 397	252 121
2006 április 9-éig	81 008	65 690	9 582	156 280

Az emelkedő tendencia világosan felismerhető. A 2004. évi teljes évi használati statisztika nagyságrendileg 2006 első negyedével egyezik meg, vagyis két év alatt megnégyszereződött a használat.

A szolgáltatás jellemzői

1. Háromfajta keresés:

- gyors keresés: egyidejűleg a cím kulcsszavakban és szerzői kulcsszavakban;

- egyszerű keresés: maximum két szerzőnév, tetszőleges számú cím kulcsszó kereshető külön-külön vagy kombinálva, illetve a teljes címből tetszőleges részlet (kifejezés);
 - haladó keresés: a szerzők neve, címek kulcsszavai, címrészletek a Boole-algebra operátoraival (AND, OR, NOT) kapcsolhatók.
2. Bőngészés az indexekben: a szerzői nevek és a címekből képzett kulcsszavak szerint képzett indexek listázhatók.
 3. A folyóiratszámok tartalomjegyzékei megtekinthetők. A folyóiratcímek kereshetők a folyóirat cím kezdete szerint, a folyóiratok a kezdőbetű szerint kilistázhatók, illetve húsz ETO-jelzet alapján csoportosíthatók. A kiválasztott folyóiraatra kattintva megjelennek a bevitt számok, majd azokból választva maga a tartalomjegyzék.
 4. A cikkek kb. 15 százalékánál ugrópont vezet a teljes szöveghez, amennyiben az az interneten valahol megtalálható. A 371 folyóiratból 81-nél léteznek ilyen ugrópontok vagy a címek egy részénél vagy az összes címnél.
 5. A keresések szűkíthetők a cikkek megjelenési ideje, szakterülete szerint. Egy megadott folyóiratban is lehet keresni, és az is kérhető, hogy a csak teljes szöveges ugróponttal rendelkező vagy az Elektronikus Periodika Archivumra mutató cikkek kerüljenek be a találati halmazba.
 6. A találati lista vagy annak kijelölt tételei a hagyományos bibliográfiai leírással is további feldolgozás céljából megjeleníthetők, illetve fájlba menthetők.
 7. A találati lista vagy annak kijelölt tételei MARC (USMARC, HUNMARC) formátumban exportálhatók.
 8. A honlapon elérhető egyéb kiegészítő információk:
 - Az adatházissal kapcsolatos eddig készült dokumentumok és publikációk.
 - készítőik névsora,
 - sűgó,
 - vendégkönyv,
 - kapcsolat,
 - statisztikák.

A találkozó megszervezésének körülményei

A szolgáltatás jelentőségének növekedése indokolta azt, hogy az adatházist készítő konzorciumát irányító Miskolci Egyetem Könyvtár, Levéltár, Múzeum szükségesnek látta egy nagyobbszabású szakmai találkozó megszervezését az eddigi két, néhány órás budapesti összejövetel (2002 őszén és 2004 tavaszán) után. Kapóra jött, hogy az Oktatási Minisztérium a MATARKA segítségére sietett: 2005 végén támogatási szerződést kötött a Miskolci Egyetemmel az adatházis koordinált továbbfejlesztésére.

Ez a támogatás megkönnyítette a találkozó létrehozását, hisz anyagi fedezetet teremtett. 2005-ben a könyvtár benyújtott már ugyan pályázatot egy kétnapos találkozó lebonyolítására, de ez sikertelen maradt. Az akkori elképzelések 2006. március 23-án és 24-én válhattak valóra. A 2005-ös pályázatban egy zártkörű és egy nyilvános rendezvény volt tervezve. Természetesen a támogatást nemcsak a

találkozó megszervezésére fordítottuk. Az adatbázis dedikált szervert kapott, a munkatársak jobb személyi számítógépeket, a konzorcium tagjai pedig a feldolgozási munkáért pénzbeli juttatást.

A találkozó első napja

Az első nap zártkörű volt az adatbázist készítő könyvtárak és intézmények munkatársai számára Miskolctapolcán a Bástyá Hotelben. A résztvevők a délelőtti folyamán érkeztek az ország minden részéről: Szombathelyről, Pécsről, Szegedről, Nyíregyházáról, Debrecenből, Szolnokról, Tiszaújvárosból és sokan Budapestről. A délutánt „workshop” töltötte ki 14 órától 18 óráig. A kollégák többsége nem ismerte egymást, hisz 2004 óta is sokan csatlakoztak a konzorciumhoz. Nagy, U-alakban elrendezett asztalsorok mellett ültünk, és az első órában mindenki bemutatkozott, elmondta, honnan jött, hogyan és mikor került kapcsolatba a MATARKA-val, milyen folyóiratokat dolgoz fel, milyen tapasztalatai vannak, hogyan hasznosítható a MATARKA náluk a könyvtári tájékoztatásban. Sok derűs pillanatot szereztek a kollégák beszámolói.

3 órakor, épp akkor, amikor az utolsó intézmény képviselője befejezte mondanóját, a terem ajtajában megjelent a meghívott ügyvéd úr. A legfontosabb napirendi pontot ugyanis a MATARKA Egyesület első alakuló közgyűlése jelentette, amely az előre megtervezett menetrend szerint szerencsésen le is zajlott. A MATARKA egyesület megalakulásának ötlete már 2005-ben felvetődött, de mivel az alakuló közgyűlésen minden tagnak jelen kell lennie, várni kellett a kedvező alkalomra. A könyvtáros világban nem ez az első egyesület, említsük csak példaként a legnagyobbat, magát az MKE-t, a Magyar Könyvtárosok Egyesületét, de egyesületbe tömörültek a felsőoktatási könyvtárak is a magyar közös katalógus létrehozására (MOKKA), és a MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár) is 1996 óta egyesületként is működik. Az egyesületi létnek megvannak a maga előnyei: jogi személy, önálló számlaszám, önálló gazdálkodás, több pályázati lehetőség, szervezett működés stb. A közös célok elérése érdekében ugyan több szervező tevékenységet kell kifejteni, rendszeresen kell találkozni, de a befektetett munka mindenképp megtérül, ezt a fent említett példák igazolják. Az alakuló közgyűlésen, 2006. március 23-án 16 könyvtár és 9 magánszemély írta alá a jelenléti ívet. Idézet az egyesület elfogadott alapszabályából:

- a) az Egyesület célja a már meglévő adatbázis továbbfejlesztése, működtetése – hazánkon belül és kívül – a magyar nyelven megjelent folyóiratok tartalomjegyzékeinek feldolgozásával,
- b) cikkek másolatának szolgáltatása világhálón keresztül, amennyiben a teljes szöveg közvetlenül nem érhető el az igénylő számára.

A közgyűlés után még két napirendi pont következett:

1. Az adatbázis minőségbiztosítása. Március hónapban készült el az a fejlesztés, amelynek segítségével egy tartalomjegyzék felvitel után a feldolgozó könyvtáros azonnal ellenőrizni tudja az adatbázisba éppen bekerült olyan legújabb szerzőket és cím kulcsszavakat, amelyek eddig nem szerepeltek az indexekben. Mi számít újnak: ha valóban teljesen új a név, illetve a szó

vagy azért szerepel újként, mert helyesírási hiba van benne? A könyvtárosnak így az összes cím ellenőrző átnézése helyett elég csak az új neveken és szavakon átfutnia, ez sokkal egyszerűbb és hatékonyabb módszer a hibajavításra.

2. Elektronikus cikkmásolat küldés megvalósítása. A javasolt megoldással szemben (vagyis hogy a felhasználó emelt díjas SMS-sel fizet előre, a folyóiratot feldolgozó könyvtár a kérésről értesítést kap, a kért cikket beszkeneli, egy központi honlapra felteszi, ahonnan azt a felhasználó adott időn belül jelszóval letöltheti) sok kifogás merült fel; sok kérdés tisztázandó még mind szerzői jogi vonatkozásban, mind pénzügyi tekintetben, mind a megvalósítás technikai részleteit illetően. Ezért egyelőre ezt az elképzelést elvetettük, és a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés eszközeit bevetve egészül majd ki a MATARKA cikkmásolat-küldő szolgáltatással, mert ahogy nő az adatbázist használók száma, úgy nő a cikkmásolatot kérők száma is. Egyre többen szeretnének magához a cikkek teljes szövegéhez is hozzájutni, ahol az közvetlenül nem érhető el.

Az estét közös vacsora zárta, majd a résztvevők vérmérsékletük szerint töltötték az időt lefekvésig.

Egy biztos: mindenképpen szükség van időnként a személyes találkozókra, mert a terített asztal mellett, séta közben, munkamegbeszélések alatti néhány órás együttlét felérhet több hónap rengeteg e-mail-váltásával.

Második nap – nyilvános rendezvény

Másnap 10 órakor kezdődött a nyilvános rendezvény a Miskolci Egyetem könyvtárában, erre 200 meghívót küldtünk szét. Az egyesületi tagok 9 órától szakszerű vezetéssel megtekintették a híres Selmeci Műemlékkönyvtárat. A három órát hat előadás töltötte ki. Jelen sorok írója kezdte a sort egy általános összefoglalással *A MATARKA bemutatása, története, elképzelések* címmel, ebben részletesen taglalta a szolgáltatást, röviden elmondta a MATARKA négyéves történetét, elhelyezte a MATARKA-t a többi magyar bibliográfiai adatbázis között, és röviden kitért a tervekre is.

Takáts Béla, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Verseghy Ferenc Könyvtár szakmai igazgatóhelyettese folytatta *A MATARKA privatizálásával*, ami annyit jelent, hogy egy adott folyóirat saját honlapjába beépíthető a MATARKA kereső motorja, vagyis a folyóirat saját honlapjáról kiindulva csak ebben a folyóiratban keresünk, csak ebből a folyóiratból érkeznek a találatok, végül is erre a folyóiratra szűkítjük a keresést.

Szám Edina, a Miskolci Egyetem folyóiratcsoportjának könyvtárosa *Az adatbázis építése* című előadásában részletesen ismertette, hogyan épül az adatbázis. A feldolgozó könyvtáros tetszőleges böngészőt használva jelszavas belépéssel jut el a beviteli felületre, veszi fel a folyóiratokat, azok számait és magukat a tartalomjegyzékeket. Részletesen elemezte, hogy a háromféle beviteli űrlap mezőit hogyan töltjük ki, mire kell vigyázni, milyen feldolgozási szabályokat alkalmazunk. A másik, „konvertálós” módszerre is kitért, hiszen sok intézmény, külön-

nösen a folyóirat szerkesztőségek – amelyek általában csak egy folyóirat számait küldik – ezt a beviteli lehetőséget használják. Ilyenkor a tartalomjegyzéket egy igen kötött formátum szerint kell szövegszerkesztővel elkészíteni (nem WORD, hanem akár jegyzetomb, akár másféle TXT-fájlok létrehozására alkalmas programmal), és azt Miskolcra e-mail-mellékletként elküldeni. Ekkor egy speciális konvertáló program segítségével az adatok néhány másodperc alatt az adatbázisba vihetők. A formátum a MATARKA honlapjáról a dokumentumok menüpont alól letölthető.

Pajor Enikő, A MATARKA oktatása speciálkollégium keretében című, lendületes és hatásos előadásában a különböző hallgatói típusokat elemezte abból a szempontból, hogyan használják az adatbázisokat, többek között a MATARKA-t, mi a véleményük róla, és általában is szólt az internetes keresések és a különféle emberi személyiségtípusok összefüggéseiről.

A MATARKA 2004 tavaszán együttműködési megállapodást kötött az Országos Széchényi Könyvtár MEK osztályának Elektronikus Periodika Archívumával. A két szolgáltatás igen szerencsésen kiegészíti egymást, a MATARKA ugrópontjai nagy százalékban az EPA teljes szövegeire mutatnak, míg az EPA honlapjába be van építve a MATARKA kereső motorja a közös folyóiratok vonatkozásában. Az EPA-t *Renkecz Anita* mutatta be, előadásának címe: *Magyar Elektronikus folyóiratok*. Szólt a digitalizálási módszerek hatékonyságáról és minőségéről, a digitális megőrzés problémáiról, a metaadatok jelentőségéről, az EPA és a MATARKA között tervbe vett XML-formátumban történő adatszeréről is.

Az utolsó, a meghívón nem is szereplő előadást (*Tapasztalataim a MATARKÁ-val*) *Büki József*, a Természetvédelmi Hivatal könyvtárosa tartotta. Olyan könyvtárosként ismertette tapasztalatait, aki eddig a legtöbb adattal gazdagította az adatbázist, és tájékoztató munkájában talán legtöbbet is használja. Az élővilággal kapcsolatos folyóiratok, évkönyvek keresésénél azért nem nagy baj, hogy a MATARKA tartalomjegyzékeiben csak címek vannak (tárgyszavak pedig természetesen nem), mert a biológusok az állatok és növények megnevezésére a teljesen egyértelmű latin neveket használják, amelyeket általában a címben is szerepeltetnek. Hiányosságokat is megnevezett, vagyis van még fejleszteni való: pl. meg kell oldani a találati halmazban való ismételt keresést. Kívánsága lenne még a több folyóiratra történő egyidejű szűkítés lehetősége is. Szerinte jó lenne a MATARKA-ban látni a kongresszusi köteteket és a tartalmi feltárást igénylő monografikus sorozatokat is. Ezzel a véleményével nem mindenki értett egyet, hisz a dokumentumtípusok alaposan keverednének (a MATARKA folyóiratokat dolgoz fel!), jóllehet a laikus – nem könyvtáros – felhasználók számára ez jó lenne, hiszen őket a tartalom érdekli, függetlenül attól, hogy az adott tartalom folyóiratban, konferenciakötetben vagy monográfiában található meg.

A hat előadás után vitára és kérdésekre nem maradt idő, mert az égetemi étteremben svédasztalos vendéglátás várta a rendezvény résztvevőit, akik az előadások alatt felvetődött kérdéseket itt – a kulináris élvezetek közben – tovább tárgyalhatták.

A visszajelzések alapján a rendezvény mindkét napja jól sikerült. Reméljük, hogy megalakuló egyesületünk további ülései hasonló eredményességgel és sikerrel zajlanak le, és szolgáltatásunk is egyre népszerűbb lesz, mind több könyvtárost és nem könyvtárost segít majd.

Burmeister Erzsébet

Kégli Ferenc: Életrajzi források a helyismereti tájékoztatáshoz

„*A helytörténeti, helyismereti vonatkozású könyvtári referenszkérdések jelentékeny része személyi-életrajzi vonatkozású*” – indítja könyve bevezető, igen gazdag tartalmú, alább még bővebb méltatást is kapó egyik fejezetét *Kégli Ferenc*. És ez nemcsak természetes, egyúttal köztudott is. Hisz akár minden tapasztalat előtt, mintegy a priori tudható, hogy egy-egy lokalitás, „adott” hely (legyen az akár falu, város, járás, megye, régió stb.) igen fontos vonása, kik éltek-haltak (születtek, laktak, alkottak stb.) ott. A „helyi személy” fogalma immáron régóta nem egyszerű megjelölés, hanem műszó, terminus technicus, amelynek régóta igen jelentős irodalma van, amely körül – meg-megújuló – viták dúltak és dúlnak, amelynek pontos (persze nem formális) meghatározása, definíciója a helyismereti kutatások (a meta-kutatásokra gondolunk persze) egyik punctum saliens. De tény az is, hogy mind a helytörténeti kutatások és kutatók, mind a helyismerettel foglalkozó könyvtárosok gyakorta állítanak kutatásaik középpontjába „helyi személyt”, a könyvtári helyismereti kiadványok egy igen tekintélyes része helyi személyeket, azok kisebb-nagyobb csoportját mutatja be. (Lásd a 3K elmúlt néhány évének recenzióit!) És mivel, mint Kégli Ferenc is állítja, a referenszkérdések egy igen tekintélyes része is rájuk irányul, nyilvánvaló, hogy a témával foglalkozni kell. Nem csekély azoknak a műveknek a száma, amelyek helyi személyeket mutatnak be, igen magas e téren a műfajok, műváltozatok száma is. Korántsem a teljesség igényével, inkább csak íze-lítőül, és megint Kégli Ferencet idézve: „*helyi hagyományos katalógusok, az OPAC, illetve a regionális, lokális nyomtatott vagy elektronikus életrajzi lexikonok, adattárak, cím- és névtárak, genealógiai munkák, a sajtóban közölt nekrológok, a helyismereti gyűjtemény gyászjelentése...*” és így tovább. De számos önálló kiadvány is foglalkozik a helyi személyekkel, mint fentebb is utaltunk rá: a biobibliográfiák, életrajzi és álnévllexikonok, egyéni életrajzok stb. Szinte már a bőség zava-ra – mondhatnánk. Igen, valóban bőség, de! Aki ezt az anyagot ma messze a legjobban ismeri (hisz bőven idézett bevezetőjében nemcsak felsorolja a főbb típusokat, de remekül jellemzi is őket, alapos bibliográfiai és – adott esetben – weboldalakra is utaló leírásokkal teszi ezt teljessé), Kégli Ferenc maga mondja igen határozottan: „*Olyan tájékoztatási segédlet azonban nem készült, amely az általános, illetve szakterületi életrajzi lexikonok, adattárak mellett a regionális–lokális vonatkozású önálló kiadványok teljessége mellett számba vette volna a rejtetten megjelent anyagot is... a máig időszerű vállalkozás kezdeti munkálatai nem jutottak el a kiadásiig*”. Eddig! Most azonban a kezünkben tarthatjuk. Kégli Ferenc elkészítette, a Könyvtári Intézet kiadta.

A remek kötetet összeállítója Kertész Gyula emlékének ajánlotta. Több oka is volt erre. A témára – máig ható érvénnyel és a legnagyobb nyomatékkal Kertész

Gyula hívta fel a figyelmet. Ám nemcsak ezt tette. A szinte csak rá jellemző alapos-sággal és lelkiismeretességgel neki is fogott a munkának, igen gazdag anyagot hal-mozva fel. Talán tudott, hogy Kégli Ferenc Kertész Gyula tanítványa, majd legközvetlenebb munkatársa volt, a tanár úr nyugdíjba vonulása után osztályát az OSZK-ban ő „örökölte”, igen sok területen szinte közvetlenül az ő munkáját folytatta. Ezúttal is ez történt. Az ajánlás és a főhajtás a Mester előtt jogosult és szép gesztus. De igaz az is, hogy ez a bibliográfia Kégli Ferenc saját alkotása. A munka csaknem hatszáz tételt tartalmaz, és Kégli Ferenc mind a hatszázat kézbe vette és alaposan leírta. Nemcsak, sőt elsősorban nem is akként, amiként minden „cíMLEÍRÓ” megteszi ezt. Persze úgy is. Ám ez a bibliográfia tanítani való példája, paradigmaticus esete annak, hogy mit kell egy-egy tétel esetében megadni, mi az, ami mindenképpen fontos vele kapcsolatban (persze nem függetlenül a bibliográfia tárgyától, az össze-állítás jellegétől, a tárgy, a műfaj követelményeitől). Igen gazdaságos és érthető, pillanatok alatt megtanulható szerkezetben közli így Kégli Ferenc az egyes tételek esetében az adott bibliográfia gyűjtőkörét, annak idő- és földrajzi határait, a tevékenységi köröket, az anyaggyűjtés lezárásának, lezárulásának dátumát (ezt néha igencsak körülményes megállapítani a *nem Kégli Ferenc*ek által összeállított bibliográfiáknál), azt, hogy megtalálható-e a kiadványban az életrajzi adatok forrásbázisa, hogy milyen rendezőelvet hasznosít a szerző, hogy milyen a személyi adatok szerkezete, vannak-e a műben arcképek, milyen mutatói vannak, található-e benne különböző segédletek vagy nem, vannak-e a bibliográfiának előzményei, folytatásai, hasonmás kiadásai stb. Valóságos kis tanulmány egy-egy bibliográfiai leírás, persze nem szószaporító, „esszészzerű” tanulmány, hanem gazdaságos és fölülte egységes szerkezetben és rövidítésekkel közreadott, logikusan fölépített kis cikkek ezek, amelyből minden fontos megtudható. Valóban érdemes és szükséges volt kézbevennie a szerzőnek minden bibliográfiát. Ilyesmit másodlagos forrásokból, bibliográfiák bibliográfiáiból kiokumálni egyszerűen lehetetlen. Sokat kapott Kégli Ferenc Kertész Gyulától mind az anyaggyűjtés, mind a szempontok vonatkozásában, ám ő maga valódi szerzője a műnek: rengeteg munkával és utánjárással, nyilván hatalmas időbevetéssel járhatott míg elkészült mesterműve. Persze nemcsak a bibliográfiai leírások képviselik a ma elérhetőnek tűnő szakmai tökélyt. Kevésbé látványosan, de ezt a tökélyt képviseli a bibliográfia szerkezete is. Az elsődleges rendező elv a földrajzi név – természetesen. Ezen belül az időrend diktál, és persze a földrajzi egységek tételei után szinte mindenütt megtalálható a „lásd még” kitétel. No és természetesen megtalálható a műben a személy- és címmutató (egyetlen betűrendben), valamint a földrajzinév-mutató is. A visszakeresés minden lehetséges módja biztosított.

Éppen a szakmai tökély kapcsán azonban szükséges elmerengeni egy másik kérdésen is. Nevezetesen, hogy mi a viszony, mi az – optimális – arány gyakorlati, élesben menő helyismereti–helytörténeti munka és a módszertani, metodológiai – nevezzük nevén, metajellegű – teoretikus tevékenység között. Mi úgy hisszük, hogy a prímet a gyakorlati munka viszi, több értelemben és vonatkozásban is. Aki a referenzkérdéseket felteszi (a használó vagy éppen a helytörténész kutató), annak természetesen a gyakorlati, hic et nunc válasz a lényeg. De ezzel a gyakorlattal kell szembesülnie egész munkálkodása során a helytörténeti gyűjtemény kezelőjének, a „helyismerész” könyvtárosnak is. Hogy ebben a munkálkodásban segítségére van a teória, az kétségtelen. De elboldogul(hat) anélkül is. Sőt! Nem

ritka az olyan eset – Kéglí Ferenc könyve a magisztrális példa – amikor a megvalósítás, a konkrét, gyakorlati munka hatalmas segítséget nyújt a teóriának. Ebben az esetben, hisz végülis „csak” egy annotált bibliográfiáról van szó (a könyv alcíme: *Regionális és lokális életrajzgyűjtemények válogatott, annotált bibliográfiája*), az a helyzet, hogy ez a gyakorlati, banauzikus munka nemcsak ötleteket, indításokat generálóló indíciuumokat adhat a teoretikus-elméleti tevékenységhez, de mintegy magába rejt egy komplett, a helyi szerző és annak feltárása, megközelítése vonatkozásában alapvető elméletet is. Nem kifejtve (Kéglí Ferencnek van stílusérzéke, csak azt és csak annyit ír, ami tárgyhöz–könyvéhez adekvátan illik), ám implicite annál gazdagabban, teljesebben. Még az ún. Russel-paradoxonhoz is kínál egy – messzemenően gyakorlati – megoldást. Ezt kifejtteni azonban nyilván nem ennek a röpké recenzióknak a feladata.

Hogy ennek a munkának ott a helye minden helyismerettel foglalkozó könyvtáros kezében, hogy számukra (számunkra) nemcsak kötelező olvasmány, de mindig kézügyben tartandó segédeszköz is, azt talán nem szükséges külön fejtegetni. Azonban jóval több is ez a munka, mint kitűnő tájékoztatási (tájékoztodási) „műszer”. Természetesen minta és példa is arra, miként kell ilyenféle bibliográfiát készíteni. De még ennél is több. Szinte monográfiája (az alapos, mint említettük, tanulmányyszerű bibliográfiai tételek okán) a műfajnak. A bevezetőben Kéglí Ferenc hatalmas történeti áttekintését is adja a biobibliográfiának, ám ennél is többet mond a tételek gondos tanulmányozása. Nemcsak a változatok sokasága miatt, de azért is, hogy ki-ki a céljainak megfelelő eszközöket megismerhesse, átgondolhassa, rendszerbe állíthassa. Tehát nemcsak tárgyi eligazítást nyújt a munka, de metaszinten, metodológiaiag is kiválóan hasznosítható. A kötet a *Továbbképzés felsőfokon* című sorozatban látott napvilágot. Teljes joggal. Alapvető eszköze lesz a bibliográfiaoktatásnak – a legfelsőbb fokon is. (VK)

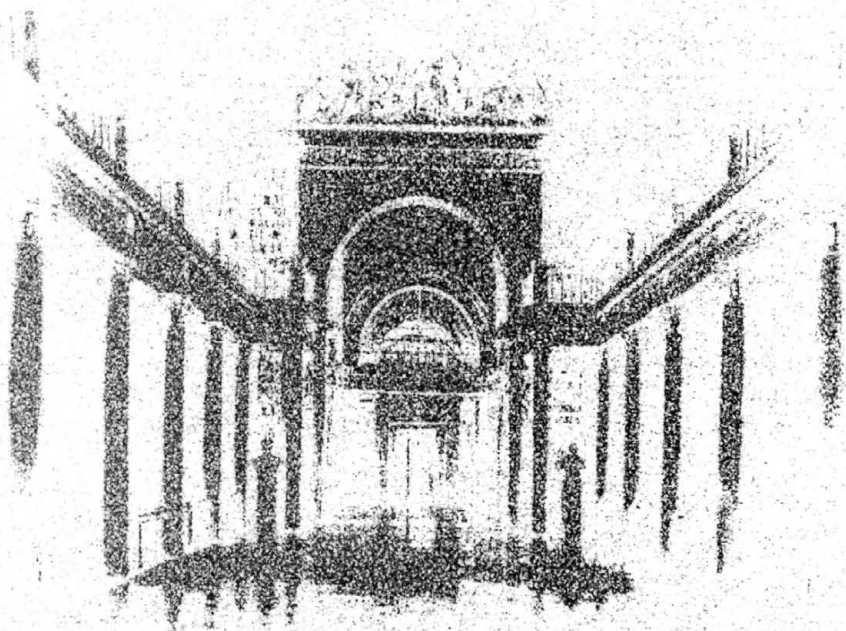
(Kéglí Ferenc: *Életrajzi források a helyismereti tájékoztatáshoz*. Bp. Könyvtári Intézet, 2005.)

**KI Könyvtári
Intézet**

Kégli Ferenc

**Életrajzi források a
helyismereti tájékoztatáshoz**

Továbbképzés felsőfokon

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K

